Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Harboørefolk på Jegindø

Af Esben Graugaard

Idé Ernst Trillingsgaard

Udgivet af Sparekassen Thy

Harbørefolk på Jegindø

Indhold

Forord 5
Havfolkene flytter
fra et nøjsomt og farligt liv 7
Havets stadige angreb
– det Harboøre de rejste fra 13
Med til at forme en ny tids Jegindø 28
Man kaldte dem »træskoprædikanterne« .. 28
Noerne, Vristerne, Kyndierne
og de andre bundgarnslav 32
Åle- og muslingefiskeri 34
Fællesskab 38
Rønhuse, Bøhl
og andre landingspladser 40
Fra Sandkrog til ny havn i 1939 42
De som huskes – de mange som glemmes .. 45
Fisker Jens Sund Laursen beretter
om et langt liv på Jegindø 46
Litteratur- og kildefortegnelse 52

Forsidefoto:

Billedet af fisker Jens Sund Laursen udtrykker såvel lune som en tradition på vej ud af dansk fiskeri. Han repræsenterer overgangsleddet mellem Harboøre og Jegindø.

Harboørefolk på Jegindø

En beretning om havboernes opbrud og søgen mod Limfjordsøen . . .

Af Esben Graugaard
Idé Ernst Trillingsgaard

Udgivet af Sparekassen Thy

Harboørefolk på Jegindø

Af Esben Graugaard
Idé: Ernst Trillingsgaard

© Sparekassen Thy, 1985

Tilrettelægning og lay-out:
Tom Lindskog

Omslag og kort:
Steffen Nielsen

Omslagsfoto:
K.I. Bæk

Kobberstik:
Danmark i skildringer og billeder

Sats og tryk:
Grafico, Thisted

Repro:
Jysk Farve Repro

Papir:
130 g uno-mat

Omslag:
120 g Siko

Bogen er trykt i 1500 eksemplarer

Udgivet af Sparekassen Thy, 1985

ISBN 87-980110-2-2

Udgiverne takker lokalbefolkningen og Lokalhistorisk Arkiv, Harboøre for udlån af illustrationer samt udvist gæstfrihed i forbindelse med indsamling af materialer.

Forord

I mine drengeår på Jegindø hørte jeg ofte fiskernes fortællinger om de Harboøreboere, som i forrige århundrede forlod hjemstavnen for at søge et mere sikkert hjem på Jegindø. Min farfar, Laust Trillingsgaard, var een af de, som tog den tur med efter som 19 årig at have overlevet »den store ulykke« i 1893. Han så sine kammerater drukne, men holdt selv fast i den kæntrede båd og kom frelst i land. Denne beretning om det hårde liv på Harboøre er som andre gået i arv igennem generationer ikke blot i min familie, men hos de mange efterkommere Haboøreboerne idag har rundt langs Limfjordens kyster, mest udpræget dog på Jegindø.

Beretningen om disse hændelser er mere og andet end en personlig arv. Der er tale om et stykke lokalhistorie, som har almen interesse i skildringen af de enestående ofre, disse mennesker ydede for at opnå et rimeligt liv. Derfor har jeg i flere år ønsket, at en større kreds kunne få nærmere kendskab til denne lokale folkeflytning i det vestligste Limfjordsland, set i sammenhæng med en storslået natur, åndelige vækkelser og en faglig dygtighed indenfor fiskeriet. I samarbejde med museumsinspektør Esben Graugaard fra Holstebro Museum er det nu lykkedes at få materialet samlet i en helhed, der sikrer denne historie mod at gå i glemmebogen.

Beboerne på Jegindø takkes for venligt at have lånt os private fotos og i øvrigt fulgt arbejdet med interesse og stor hjælpsomhed. Også Lokalhistorisk Arkiv for Harboøre takkes for medvirken til fremskaffelse af illustrationer. Det økonomiske fundament for udgivelsen af dette arbejde i bogform skyldes dog alene Sparekassen Thy. Uden den hjælp var drømmen om denne bog nok ikke blevet realiseret.

Holstebro, oktober 1985
Ernst Trillingsgaard

Havfolkene flytter fra et nøjsomt og farligt liv

»Paa intet Sted er der dog indvandret saa mange Havboere til ét Sogn, som til Jegindø«.

(H.C. Strandgaard, 1888)

Indvandringen fra Harboøre til Jegindø havde allerede i årene op til 1888 været omfattende. Dermed mindskes betydningen af den sammenkædning, der traditionelt har fundet sted mellem disse flytninger og de store ulykker på havet og dermed følgende vækkelser på Harboøere i 1890'erne; her er tale om noget af en myte. Og dog har også denne rod i virkeligheden, idet en del af havboerne faktisk også i netop 1890'erne brød op fra Harboøre og flyttede ind i fjordlandet. Men her var tale om en sidste bølge i en lang kæde af flytninger, som begyndte i forrige århundredes første halvdel. Det endelige resultat blev som bekendt, at der omkring århundredskiftet eksisterede små kolonier af fiskere fortrinsvis af Harboøre-herkomst rundt langs Limfjordens bredder i de talrige bugter og vige helt op til Løgstør og Gjøl.

Tilbage i 1825 skal begyndelsen til denne udvikling søges. Det år flyttede de første fire familier, ikke fra Harboøre, men fra den nordligere beliggende landsby, Toft, og ikke til Jegindø, men dog til Thyholmområdet, idet de slog sig ned i Jestrup i Lyngs sogn, hvor familiernes små husmandssteder op til nyeste tid har været benævnt »Tofthuse«. Disse familier tog det store skridt, det var at bryde op fra hjemstavnen med familien, på grund af den meget omtalte stormflod i netop 1825. Stormfloden udslettede ikke blot landsbyen Toft, men dannede tillige Agger Kanal, noget som på een og samme tid betød både opblomstring af den vestlige Limfjordshandel og ødelæggelse af fjordens fiskeri i år fremover.

Een af de, der flyttede til Jestrup, var fisker Niels Pedersen Nabe, hvis sønner senere slog sig ned i Vile sogn på Salling-kysten. Her dannede de sammen med Joseph Grøn og Joseph Nielsen en lille koloni af havfolk. De var dog ikke de første fra de kanter, som fristedes af mildere himmelstrøg. Efter stormfloden i 1825 havde Anders Eriksen fra Langerhuse slået sig ned i Grønnerup; han etablerede senere en betydelig færgefart til Nykøbing Mors. En bror til ham, Lars Eriksen, slog sig som den første havbo ned på Hannæs. Senere kom også Lars Kyndi fra Harboøre hertil og etablerede sig som fjordfisker. Andre vovede sig op i Limfjordens øvre område og slog sig ned på Gjøl og ved Nibe. Mest bekendte er medlemmer af Kirk-slægten på Gjøl, men af andre kan nævnes: Mads Sørensen Hvas (født 1872 i Harboøre), Peter Niels Josefsen Hav (født 12.10.1875 i Harboøre) og Jens Andersen Stausholm (født 14.11.1871 i Harboøre). Alle bragte de kendte Harboøre-slægtsnavne til denne del af Danmark, hvorfra de senere spredtes endnu videre omkring.

I det hele taget er det svært at finde områder af Limfjorden, hvor havboerne ikke på et eller andet tidspunkt har gjort sig gældende inden for fiskeriet. Erhvervets ustadighed lå mange af dem så dybt i sjælen, at de kun vanskeligt slog fast rod. Mors' østkyst var et af de steder, hvor usædvanlig mange havboer slog sig ned og stiftede familie, ofte i ægte-

skaber med lokale piger. I 1888 var der således 3 havboer på Dueholms Mark, 2 i Fårup, 3 i Alsted, 1 i Tødsø, 5 i Sønder Dråby, 3 i Ejerslev, 4 i Sejerslev og 6 i Jørsby. Drog mange Harboøerboere langt hjemmefra, så var der også mange af dem, som nøjedes med at flytte til lokaliteter så tæt på hjemstavnen, at de stadig næsten kunne høre havet buldre i stormvejr; f.eks. Carl Christensen Kynde og Laust Lyng, der omkring århundredskiftet begyndte at drive fiskeri fra Lemvig.

Især i årene lige efter århundredskiftet var der dog også en del Harboørefiskere, som tog det naturlige skridt at etablere sig i de store, nye fiskerihavne på den jyske vest- og østkyst; Esbjerg, Skagen, Frederikshavn og Grenå især. Trawlerskipper Poul Knopper er blandt de mest kendte af disse; han var født den 6.2.1874 på Harboøre som søn af fisker J.C. Knopper, og allerede fra 1897 drev han trawlfiskeri med England som udgangspunkt. Senere slog han sig ned i Esbjerg, hvor han blev fører af Svitzers »Bjørn«. Også konsul Lauritzen's fiskeri på Island var Knopper med til at organisere, ligesom han i mange år var med i bestyrelsen for Esbjerg Fiskeriforening. Lige så kendt var Anders Peter Kirk, født den 31.8.1872 på Harboøre som søn af fisker Peder Kirk. Han drev fra 1890 fiskeri fra Grenå, hvor han i 1917 etablerede sig som fiskeeksportør og reder. Desuden var han byrådsmedlem og medlem af Søretten for Randers amt. Når der netop blandt de udvandrede Harboøreboere kan konstateres så mange initiativrige og handlekraftige personer, må det forklares med, at netop de som havde udsynet og trangen til at deltage i noget mere perspektivrigt end det gammeldags kystfiskeri derhjemme, tog springet ud »i det blå«. Fremtiden for dansk fiskeri blev skabt andre steder end på kysten ved Harboøre.

Som nævnt var det imidlertid Jegindø, de fleste Harboøreboere kastede øjnene på, når de drog hjemmefra i forrige århundrede. Inden strømmen tog til, var der dog flyttet flere mennesker til Thyholm vestfra end de nævnte 4 familier fra Toft i 1825. I 1839 havde en ny stormflod ramt vestkysten, en hændelse som fik 5 familier derude fra til at flytte til Hellerød i Søndbjerg sogn. De købte her en udmarkslod som deltes i 5 lige store parter. Senere kom der også nogle havbofamilier til Serup i Odby sogn. Endelig bør også Christen Eskildsen Noermark nævnes; i 1850'erne slog han sig ned på Thyholms nordside, i Smerup, hvor han i modsætning til det sædvanlige i denne sammenhæng, udelukkende levede af landbrug.

Fisker Ole Larsen var den første Harboørebo som slog sig ned på Jegindø; det skete i 1841. Han flyttede dog senere videre til Lihme sogn på Sallings vestkyst, et sogn som altid har stået i tæt forbindelse med Jegindø. I første omgang var Ole Larsen en enlig sejler, der ikke trak andre med sig. Først den 28. december 1850 fulgte den 27-årige fisker Anders Christensen Holm. Han skulle fiske for Mads Poulsen, en bonde på Jegindø der ejede flere både, som han drev ved hjælp af lønnede fiskere. Dette system er især kendt fra sildefiskeriets store dage omkring Nibe, hvor de rige købmænd drev fiskeri ved hjælp af lønnede fiskere med en lødderkarl i spidsen for hver båd. Så der er næppe tale om nogen tilfældighed, når også den næste indvandrer til Jegindø, den 36-årige fisker Peder Christian Pedersen Nees fra Harboøre, som

kom til Jegindø den 3. maj 1853, også skulle arbejde for Mads Poulsen.

Derefter forløber 7 år, inden næste Harboørebo flytter til Jegindø. Det drejer sig om den 21-årige hjælpelærer Marthinus Sørensen. I hans tilfælde gælder vel som hos den næstfølgende tilflytter, den 42-årige møllersvend Niels Nicolai Christensen, der kom til Jegindø i 1860, at der er tale om mænd, hvis motiver i denne sammenhæng har været forskellige fra fiskernes. Navnene alene fortæller næsten, at der her ikke var tale om medlemmer af Harboøres store, gamle fiskerslægter. De kommer derimod i en stime i årene 1863-68, hvor i alt 29 personer tog den store beslutning at flytte fra Harboøre til Jegindø. Det drejede sig om følgende:

1863, 10. oktober, husmand og fisker Ole Nielsen Falk (27 år) og hans 27-årige hustru samt et unavngivet barn.

1864, 20. maj, fisker Laust Andersen Rønn (30 år), og hans 26-årige hustru Ane Margrethe Pedersen.

1865, 3. maj, gårdmand Mads Sørensen Vrist (31 år), og hans 32-årige hustru Sidsel Pedersen.

1865, 20. september, fisker Laust Christian Poulsen Hav (44 år) og hans 39-årige hustru Kirsten Kyndi Larsdatter samt følgende børn: Poul Hav Laursen (15 år), Karen Hav Laursen (13 år), Lars Kyndi Laursen (7 år), Maren Tuborg Laursen (4 år) og Ole Kyndi Laursen (1 år).

1865, 22. november, tjenestekarl Laust Christensen (16 år).

1866, 2. juni, tjenestekarl Jens Flyvholm (16 år).

1866, 2. juni, fisker Poul Hav (33 år).

1866, 5. oktober, fisker og husmand Niels Christian Larsen (31 år).

1867, 18. januar, fisker Christen Larsen (19 år).

1867, 19. april, fisker og husmand Peder Pedersen (32 år), og hans 29-årige hustru Mette Margrethe Madsen. Desuden mandens 25-årige broder Christen Pedersen.

1867, 2. november, fisker Christen Jensen Lyng (29 år).

1868, 19. april, fisker Niels Laursen (26 år).

1868, 7. maj, fisker Niels Pedersen Hav (60 år), og hans 56-årige hustru Marie Cathrine Jensen. Sammen med dem kom: Jens Peder Christensen (28 år) og hans hustru den 25-årige Sidsel Nielsen samt hendes 4-årige datter, Jacobine Laursen og deres fælles søn Niels Christian Christensen (2 år).

Med denne flok etableredes tydeligvis i 1860'erne en koloni af Harboørefolk på Jegindø. De følgende år fortsatte indvandringen, om end mere sporadisk. I oktober 1872 kom således den næste Harboørebo til øen, den 21-årige fisker Andreas Pedersen. Bemærkelsesværdigt er imidlertid, at allerede på dette tidlige tidspunkt har de karakteristiske Harboørenavne (Rønn, Lyng, Hav, Kyndi, Tuborg og Flyvholm) udgjort en naturlig del af hverdagslivet på Limfjordsøen. Samtidig mindede de dagligt om det ugæstfrie land vesterude, hvor mange endnu havde nære slægtninge.

Og netop forbindelsen mellem slægtninge på de to lokaliteter har givet gjort sit til, at disse flytninger fortsatte de kommende årtier. Imidlertid stopper kirkebøgernes af- og tilgangslister i 1875, hvorfor det er svært at sætte nøjagtige årstal på de følgende flytninger i århundredets sidste årtier.

Blandt de som kom i denne sidste fase kan nævnes: fisker Laust Kristensen Trillingsgaard, fisker Poul Hav Stausholm, fisker Peder Josephsen, fisker Thomas Tuborg Larsen Kyndesgaard, fisker Anton Pedersen, fiskehandler Jens Peder Rønn Jensen, partikulier Laust Clemmensen, fisker Jens Pedersen Noer, husmand Mads Nielsen Vester, partikulier Thøger Larsen, husmand Niels Laursen og fisker Jens Flyvholm Christensen. Og flere med dem. Disse mennesker var for manges vedkommende indbyrdes beslægtede i et net, som er for indviklet og specielt til, at det skal udredes her.

Fisker Lars Kyndi Laursen, født 1858 på Harboøre, flyttede med forældre og søskende som nogle af de første Harboørefolk til Jegindø i 1865. Lars Kyndi Laursen ses her sammen med hustruen Dorthea Marie Sund.

I 1884 var der i alt ca. 49 mennesker af havboslægt på Jegindø. Med de, som fulgte i 1890'erne og de børn familierne efterhånden fik, udgjorde de en ikke ubetydelig del af øens samlede befolkning, der i 1875 udgjorde 547 personer. Af disse ernærede omtrent halvdelen sig ved fiskeri, medens den øvrige befolkning på øen var beskæftiget ved landbrug. På den tid var der 28 gårde på Jegindø og 46 huse. I forhold til 1859 var befolkningstallet i 1875 steget med 176 mennesker, hvoraf havboerne har udgjort en ikke ubetydelig del. Deres indflytning skjuler sig også bag væksten i huse på øen, der fra 1859 til 1890 steg fra 49 til 98; netop de fattige fiskere boede i huse, hvoraf en del var uden jord. Derfor er det i formueskattelisterne heller ikke disse indvandrere og deres efterkommere, man støder på, men øens gårdmænd.

Traditionen for at flytte fra hjemstavnen skulle imidlertid ikke blive et forbigående fænomen blandt de indvandrede havboere. Tidligere er fortalt, hvorledes en del Harboøreboere slog sig ned andre steder ved Danmarks kyster, men også blandt Harboøreboernes efterkommere på Jegindø træffes mange, som forlod de kendte farvande for at drive fiskeri fra større havne, især Grenå. Hertil flyttede brødrene Christen og Jens Christian Smed, sønner af fisker Laust Andersen Smed; Christian Vester, søn af fisker Mads Vester, fulgte dem. At søge fremtiden i det trygge og velkendte lå fjernt for disse mennesker.

I den henseende stod kvinderne fra Harboøre ikke i skyggen af mændene. En del rejste til Jegindø, fortrinsvis som tjenestepiger. Måske håbede de

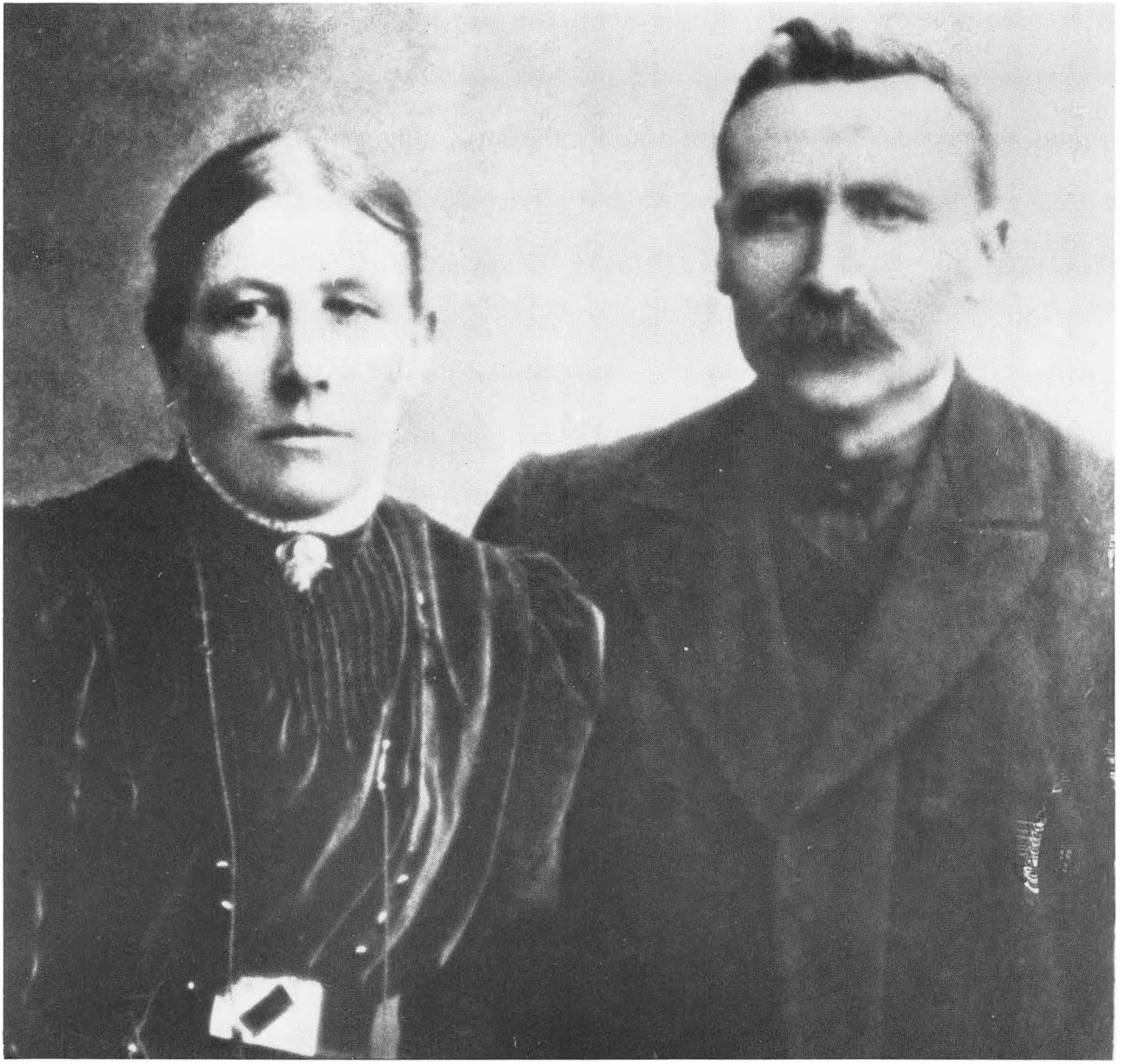

Ane og Søren Vrist Sørensen. I 1865 var Søren Vrists forældre kommet til Jegindø, hvor Vrist ikke blot blev foregangsmand inden for fiskeriet men tillige sognefoged og sognerådsformand i to perioder. *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

her at kunne leve et liv uden den stadige frygt for, at manden skulle drukne under fiskeri på havet. Den første Harboørepige, som kom alene til Jegindø, var Mariane Andersen (23 år), som flyttede til øen den 3.11.1874. Senere kom blandt andre:

Sidsel Pedersen Sandsgaard,
datter af Peder Madsen og Maren Christensdatter Røn i Sandsgaard, gift med partikulier Mads Sørensen Vrist (hun døde 21.9.1907).

Johanne Margrethe Pedersen,
datter af husmand Peder Christensen og Kirsten Pedersdatter, gift med husmand Jens Christensen (hun døde 24.8.1911).

Johanne Kirstine Pedersen,
datter af husmand og pogelærer Peder Pedersen og Mette Margrethe Madsen, gift med købmand J.P. Lauritsen.

Drømme kan være en stærk drivkraft, især når det gælder håbet om et bedre liv. Fiskeriets videre udvikling på Jegindø efter Harboørefolkenes indflytning skulle vise, at virkeligheden ikke gjorde drømmene til skamme.

Venzel Tornøe: Fiskertyper fra Harboøre og Thyborøn.

Havets stadige angreb – det Harboøre de rejste fra

»Harboøre, en flack land, er en fiskeleide begaffuett medt en herlig fiskeri, om vinteren medt sildefiskenden, om sommeren medt krogfiskenden. Dette land er paa dett meste omfløt, paa den vester side haffuer den den vilde haff, paa den øster side Limfiorden, och undertiden kommer haffuett och fiorden tilsammen, huilcke fiord opkommer medt nogle aamunder, som kaldis Noor och Prestegroben, som siden vyder sig i nogle fiorder, en kaldis Meilsøe och nogle andre der hoss«.

(Jørgen Andersen, 1638, sognepræst Harboøre-Engbjerg).

Som det ses af sognepræstens indberetning til biskop Ole Worm i 1638, indeholder denne allerede i koncentreret form væsentlige dele af baggrunden for forrige århundredes udvandring fra Harboøre og dermed også indvandringen til Jegindø. Det allesteds nærværende hav, en lunefuld nabo og en ikke mindre farlig arbejdsplads, som uventet kunne sætte det meste af sognet under vand. Men også fiskeriet som økonomisk faktor kunne svigte, enten i samspil med naturens luner eller med en befolkningstilvækst, der underminerede eksistensvilkårene i sognet og dermed var med til at drive menneskene bort derfra. I forrige århundrede kom disse faktorer til at udfolde sig på en så integreret måde, at beslutningen om at forlade hjemstavnen vel ikke var så svær at tage for den unge Harboøre-

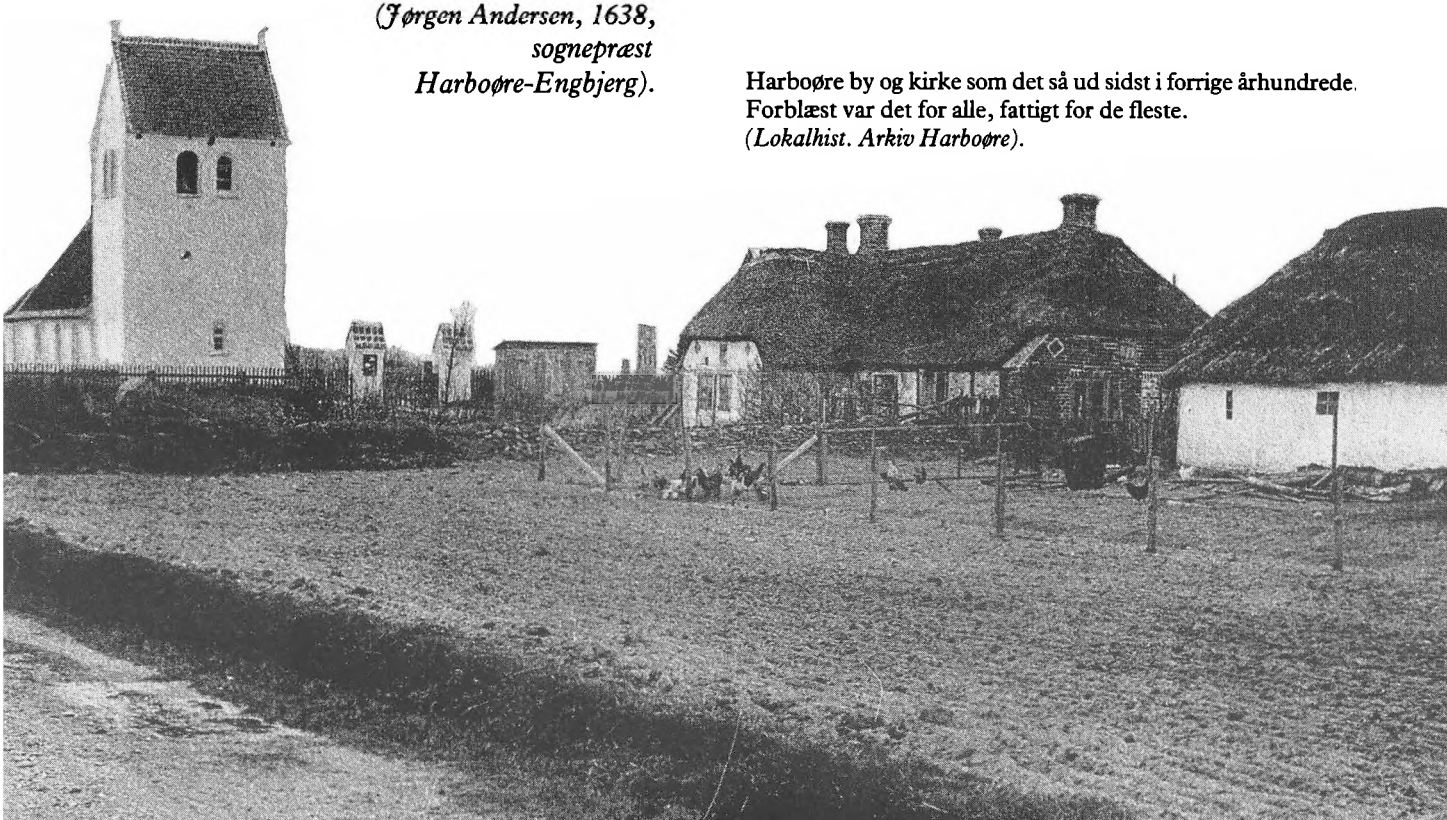

Harboøre by og kirke som det så ud sidst i forrige århundrede. Forblæst var det for alle, fattigt for de fleste. *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

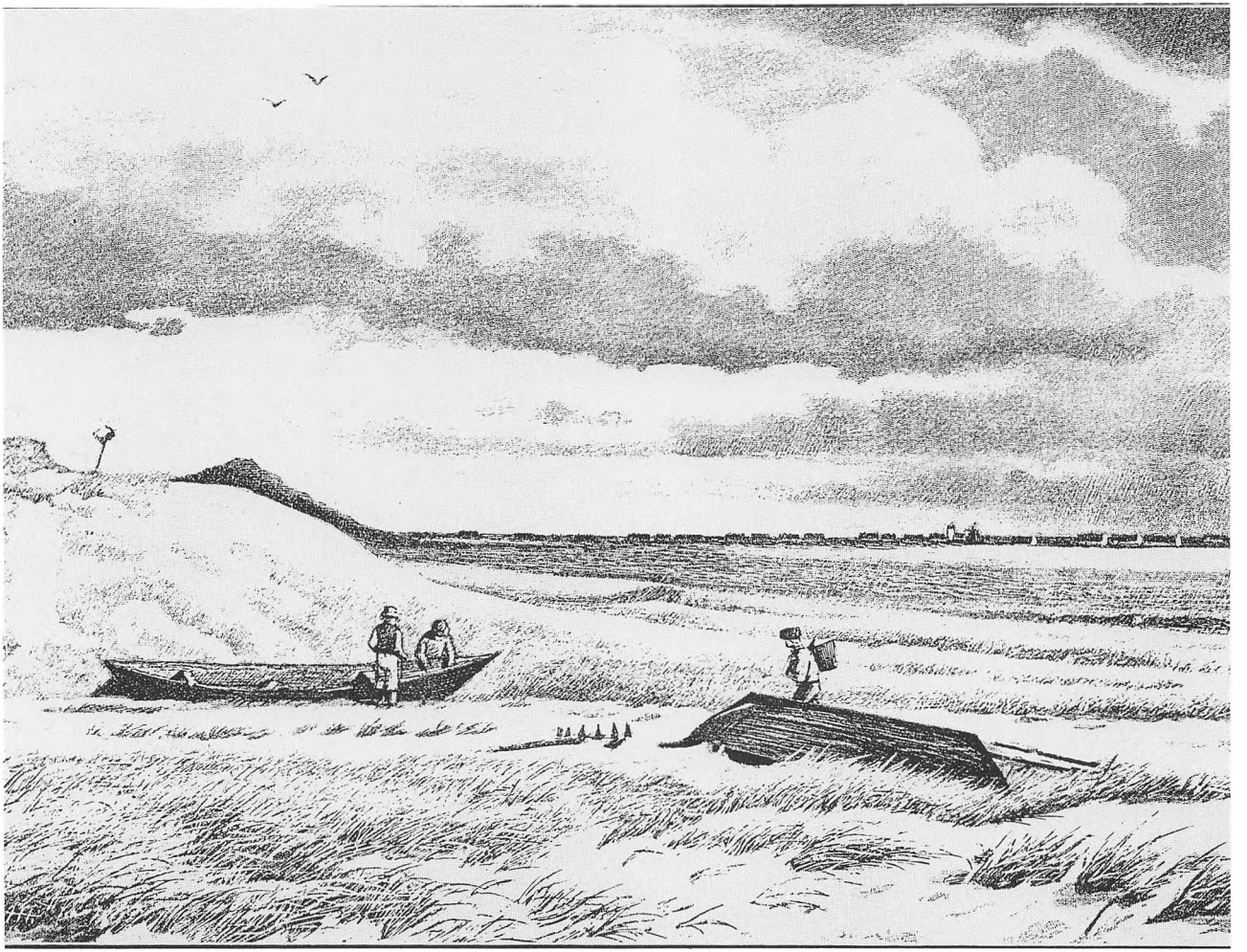

Hans Smidth: Ved Harboøre.

fisker. Hvor kunne fremtiden ikke have andet og mere at byde på end her for foden af Engbjerg bakker og for sydenden af den uheldssvangre Ager Tange?

Det sogn, de forlod, var med sine 4.378 tønder land det arealmæssigt største i Vandfuld herred. Meget sigende var dog kun de 1.011 tønder land opdyrkede (i 1904). En situationsrapport fra 1858, kort før udvandringerne for alvor tog til, ville fortælle om et sogn, opdelt i fjerdingerne Stausholm, Vrist, Røn og Veilby. Her boede i alt 1.241 mennesker, som fra gammel tid ernærede sig ved en kombination af landbrug og fiskeri i såvel fjorden som på havet. Fiskeriet var dog ikke så givtigt som førhen, hvor Harboøre-fiskerne også havde deltaget i sejladsen på Sydnorge, som ellers var mest knyttet til kysterne ved Thy og Vendsyssel. I 3-4 tons tunge havbåde sejlede de, 8-10 stykker ad gangen, til Norgeskysten for at hente træ hjem til den skovløse egn. Men i 1858 havde denne sejlads imidlertid ikke været » – drevet i mands minde«. Nu måtte beboerne fortrinsvis nøjes med det træ, som kom ind på kysten i form af vraggods.

Naturligvis havde sognet ikke mange faciliteter – det er ikke nødvendigt i et selvforsynende naturaliesamfund. Men kirke og kro (Noret Kro) var der, som i ethvert anstændigt sogn, selv om kroen vel var anlagt af hensyn til de rejsende nordfra, der kom agende ned over tangen på vej sydover med studeflokke. En købmandsgård var der også i den tids Harboøre, ligesom der var grundlag for et mindre bådebyggeri; dertil kom endelig nogle vindmøller og et skolevæsen, som skiftevis havde til huse rundt på sognets gårde. Om noget sted lærte børnene her om livet og dets krav på havet, først gennem ældre generationers fortællinger derom og siden ved selv at deltage i fiskeriet. Dermed fik man en ballast, som gav grundlag for en eksistens under de givne forhold der i sognet.

Befolkningsudviklingen i Harboøre sogn i forrige århundrede adskilte sig ikke fra udviklingen på landsplan og skulle som sådan derfor ikke i sig selv begrunde udflytningen. De 958 beboere i 1801 var i 1890 blevet til 1.594. En sådan tilvækst var ikke noget særsyn i den tids Danmark, men i et område med en i forvejen sårbar økonomi, på grund af et nøje afstemt forhold mellem antallet af beboere og den omgivende natur, kunne en sådan befolkningstilvækst danne grundlag for udbredt fattigdom og mangel på de mest nødvendige daglige fornødenheder.

Uden tvivl var Harboøre sogn i forrige århundrede et fattigt sogn, hovedsageligt på grund af fiskeriets manglende indtjeningsmuligheder. Det måtte præge Harboøreboens sind og væremåde i kombination med den stadige trussel om havgennembrud og oversvømmelser. Man sagde om menneskene derude fra, at deres følelser i form af venlighed og hjælpsomhed var store som havet, men på den anden side kunne de i deres vrede og uforsonlighed blive akkurat så hårde som naboen mod vest; mange historier er da også overleverede om slagsmål med brækkede arme og ben til følge på Harboøre. Men det var før vækkelserne.

Ofte arbejdede bådelavene flere nætter i træk, uden så meget som at få en enkelt torsk med sig hjem, og det måtte skabe viljestærke mennesker. Der kunne nok være behov for viljestyrke i et liv, hvor døden ofte var en alt for nær følgesvend. I forsøget på at trodse den, hjalp kun to ting:

umenneskeligt hårdt arbejde ved årerne og bønner til Gud om endnu engang at komme frelst i land. Inde i fjordlandet gik disse mennesker under navnet »havgasser«, ikke en hædersbetegnelse, men nærmest en karakteristik af et uciviliseret folkefærd, som på fjordturene var rede til at kæmpe for fiskepladserne. I hjemsognet gik de da også gerne udenom loven for at skaffe sig det nødvendigste, f.eks. træ. Alt for ofte måtte Harboøreboerne sidde omkring ildstedet i de utætte hytter, som det tørrede komøg ikke formåede at varme op. Men det var tyveri fra kongelig majestæt at tage strandingstømmer med hjem. Ikke så sært man mente, at halvdelen af sognets indbyggere var skyldige i denne lovovertrædelse.

I øvrigt var det kun ved strandinger, sognets beboere havde en reel chance for at tjene en dagløn. Af samme grund mente nogle, at en af deres bønner lød som følger:

> »Herre! frels os fra Ulykker og Strandinger; men skal der nogen strande, saa lad det ske i vort Len«.

Skulle det ulykkelige ske, viste Harboøre-boerne altid et overmenneskeligt mod i forsøg på at redde

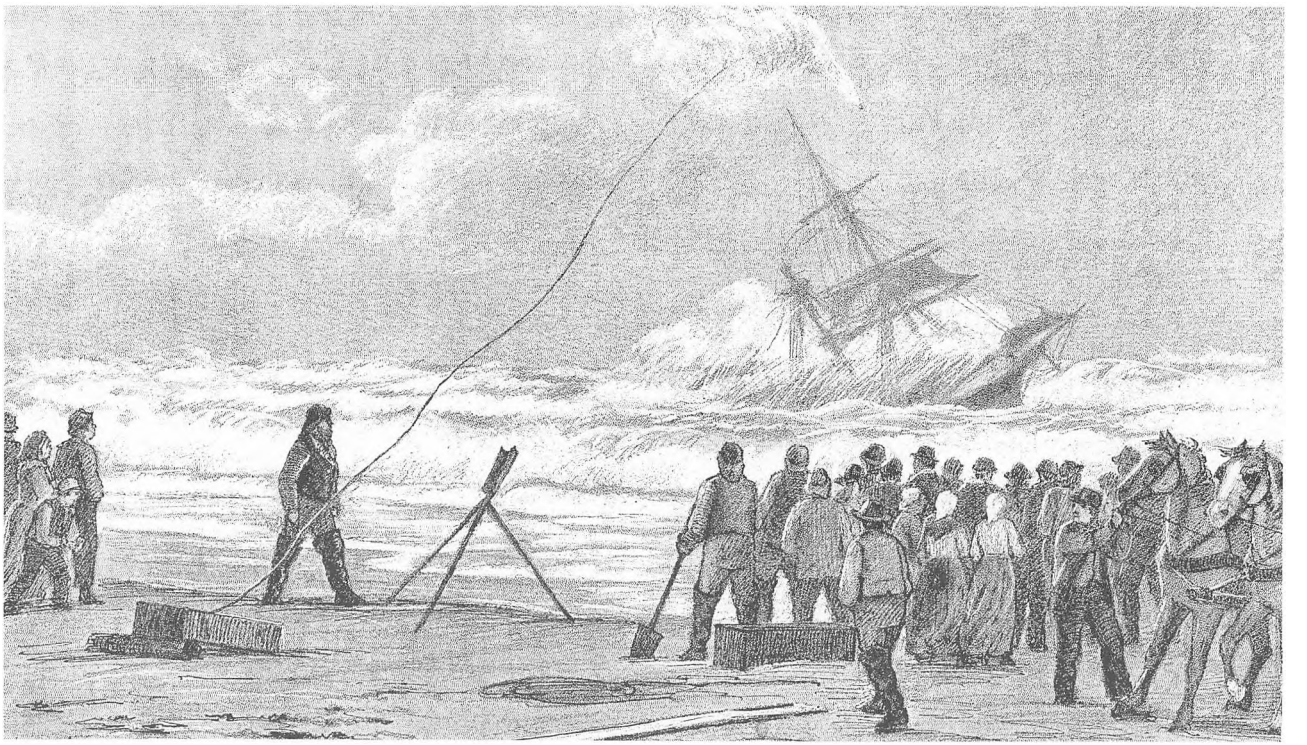

Chr. Blache: Stranding ved Thyborøn.

de skibbrudne. Næsten alle Harboøre-fiskere havde været orlogsgaster og kunne derfor færdes på bovspryd og i master på en sådan måde, at fuldbefarne søfolk måtte beundre dem.

Godt sømandsskab kunne nok være bevendt under udøvelse af det daglige fiskeri, hvis udvikling i forrige århundrede i høj grad prægedes af stormfloden i 1825, som dannede Agger Kanal og dermed totalt ændrede fjordens livsvilkår. Der blev tale om en økologisk katastrofe på kort sigt. Ferskvandsfaunaen bukkede under for det indtrængende havvand, der ødelagde den bundvegetation, som havde udgjort gydepladserne. »Gråfisk« som gedder, aborrer, brasen og karudser pintes ihjel af saltvandet og drev i land langs kysterne i læssevis. Værst var imidlertid tabene inden for ålefiskeriet; dels sagde man, at det indtrængende saltvand ødelagde ålens fine smag og fedme, dels fyldtes garnene nu med sådanne mængder af gopler, at det skræmte ålene bort.

Denne katastrofe var Harboøre-fiskerne, med vanlig evne til at omstille sig efter naturens luner, kommet over, da de store udvandringer satte ind. Fra 1860'erne fik de faktisk bedre arbejdsvilkår, idet såvel garn som vod nu fremstilledes i solidere og mere effektive kvaliteter. Man begyndte at fremstille dem af tvist, et materiale der få år senere også anvendtes til lineredskaberne. Mest betydningsfuldt for sognets fiskeri var imidlertid, at Harboøreboerne i begyndelsen af 1870'erne anskaffede sig sejlbåde, kølbyggede både af samme type, som først var taget i brug på Thykysten i Vangså og Stenbjerg. Nu kunne man tage på havet selv i uroligt vejr, idet krogene kunne »sejles i havet« ligesom det var muligt, selv i kulingsvejr, at sejle så tæt til vinden, at krogene atter kunne tages ind. Også vinterfiskeriet kunne udstrækkes over en længere periode, da det nu var muligt at følge kulleren længere til havs. Endelig kunne de nye både sejles af det halve mandskab, der så til gengæld tjente så godt, at de snart kunne erhverve bådene til selvejendom. Tidligere havde det ofte været bønder, købmænd eller andre med ledig ka-

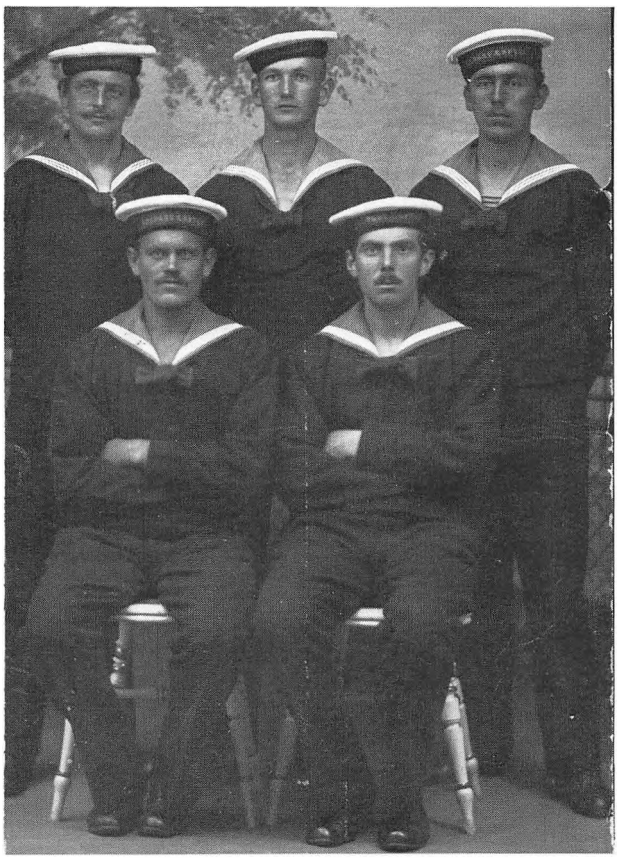

Unge fiskere fra det vestlige Danmark udgjorde tidligere den solide kerne i den danske flåde. Fra Jegindø ses her forrest Anker Lynge og Johannes Jensen, bagest Niels Sørensen, Chr. Roi Madsen og Jens Noer.

pital, som ejede bådene; den enkelte fisker lønnedes så med en part af de fisk, han fangede med egne redskaber under fiskeriet.

Også redskaberne forbedredes, idet man i 1876 på Harboøre gik over til at anvende en ny type engelske kroge, som gav dobbelt så stor fangst. Afsætningsleddet udvikledes også sidst i forrige århundrede inden for Harboøre-fiskeriet. Især kuller eksporteredes i stadig stigende mængder til Tyskland; fiskehandlere i Struer og Lemvig var mellemled, men efter åbningen af jernbanen Vemb-Lemvig i 1878 kom tyske eksportører selv ud til kysten og opkøbte dele af fangsterne, der så med bane så hurtigt som muligt sendtes sydpå. Dette forhold betød en væsentlig forøgelse af Harboøre-fiskernes indtjening.

Typisk havbåd som de anvendtes af Harboørefiskerne. Motivet er her Chr. Wollesens båd »Håbet« af Vrist fotograferet i årene op til 1. verdenskrig. *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

Samtidig udvikledes redningsvæsenet langs vestkysten, og således fik samtlige fiskere i sognet i 1880'erne en gave fra staten i form af et redningsbælte. Mest betydningsfuldt i denne sammenhæng var dog anskaffelsen af redningsskibet »Vestkysten« i 1896 efter den store ulykke (3 år tidligere). Det blev muligt at gå ud i hårdere vejr end tidligere uden dermed at sætte livet på spil.

Sammenfattende udvikledes fiskeriet og dets forhold således i forrige århundredes sidste halvdel på Harboøre, at en forklaring på udvandringerne ikke synes at ligge i erhvervet som sådan. I højere grad må årsagerne findes i følgerne af de naturgivne forhold i og omkring sognet.

Og her var Agger Tange som nævnt tidligere en uforholdsmæssig vigtig faktor, fordi tangen forhindrede havet i at trænge ind i Harboøre sogn fra fjordsiden. Og dog er der tilbage til middelalderen eksempler på havets gennembrud af tangen, ja i 1742 hed det, at »Næppelig gaar noget Aar hen, at Havet jo engang ved Juletider skyder over i Limfjorden«. Landsbyer forsvandt under disse storme i havet, således i 1775 de sidste rester af Bollum og i første del af forrige århundrede fulgte efterhånden Toft, Nr. og Sdr. Aalum og sidst Vester Agger. Natten til den 28. oktober 1825 fulgte gennembruddet af tangen. Lignende ødelæggelser skulle komme til at præge resten af århundredet på tangen og området syd for den.

I 1862 fandt således et nyt gennembrud sted ved Thyborøn, og faren rykkede tættere på Harboøre. Beboerne i sognets nordligste del måtte flytte, idet

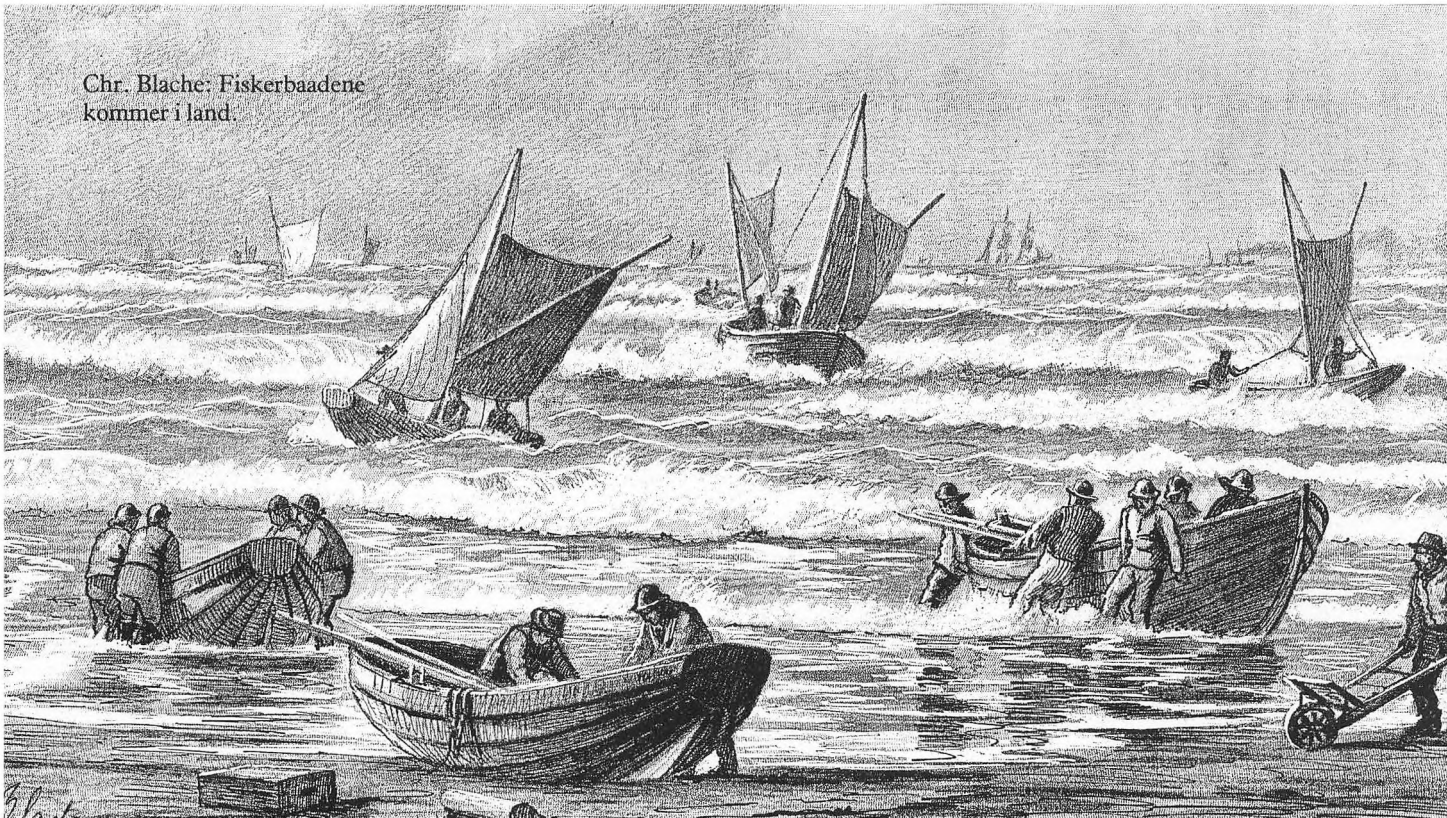

Chr. Blache: Fiskerbaadene kommer i land.

markerne var blevet golde på grund af saltvandet, der stod ind over dem, og de få som blev tilbage i området, måtte til stadighed have både stående for at kunne redde livet ved nye gennembrud. Et sådant kom allerede i 1869, hvor en stormflod lagde områderne nord for Langerhuse øde. Atter blev engarealer til sandørken, hvor fiskerens køer ikke kunne overleve. Da ulykken gentog sig allerede i 1873, hvor vandet stod højt i adskillige af sognets huse, meldte tanker sig om at bygge et dige fra klitterne nord for Langerhuse og indad i landet; arbejdet realiseredes de kommede år, og »Bruns Nor diget« var med til at sikre beboerne en vis form for tryghed, der forøgedes senere ved et dige langs sognets østside. Endelig sikredes også Harboøre mod syd, ved et dige mod Ferring Sø. I 1868 og i 1874 var havet gået over klitterne og ind i søen, hvor fiskeriet ødelagdes, samtidig med at vandmasserne truede med at gå op i Harboøre sogn.

Alt i alt forekommer billedet af havet som en

Flyvholm redningsbåd omkring 1920. Bemærk hvorledes mændene ved agterstavnen med ryggen stemmer den tunge båd ud i havet. *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

stadig trussel mod dagligdagen i sognet i forrige århundredes sidste årtier at blive stadig blidere; heri skulle i så fald ikke have været den direkte årsag til udvandringerne at finde. Og dog prægedes disse årtier om nogle af tab af menneskeliv som følge af den ene ulykke efter den anden på havet. Tanken om mere trygge arbejdsforhold turde derfor have været den mest påtrængende begrundelse for at søge ind i Limfjorden og sætte bo der.

De store ulykkers historie er tidligere skildret ofte og grundigt, hvorfor den ikke skal gentages her, blot kort nævnes for sammenhængens skyld. På Harboøre kirkegård findes en usædvanlig udtryksfuld samling af mindesmærker over de mange menneskeliv, de store ulykker kostede sognet i forrige århundrede. Intet hjem er vel gået sporløst ud af disse hændelser, der i denne periode begyndte den 17. november 1862, hvor 8 fiskere druknede under stormvejr. Allerede det følgende år, den 11. maj, fandt en ny katastrofe sted, hvor 10 fiskere

Jegindøboere på udflugt omkring 1925, formodentlig på vej til Fuglholm for at samle æg. Ofte sejlede flere både afsted i en hel kortege. Båden her ejedes af Anders Mortensen.

mistede livet. Ikke utænkeligt er disse to ulykker væsentlige årsager til udvandringsbølgen fra 1860'-ernes midte til omkring 1870. I 1868 viste havets altødelæggende kræfter sig ved »Alexander Newsky«'s velkendte stranding på Harboøre-kysten. Næsten 800 mand blev reddet levende i land af Harbøreboerne, deriblandt den russiske kejsers søn, storfyrst Aleksis, der sørgede for, at sognets beboere senere fik en økonomisk belønning for deres helteindsats.

Næste ulykke, som kostede lokale fiskere livet, skulle blive den bekendte »store ulykke på havet« den 21. november 1893. 23 fiskere druknede den nat i det iskolde hav. C. Davidsen har givet eftertiden et meget levende indtryk af katastrofen:

> »Kl. 4 om Morgenen ligger Ole Tofts Lav uden for Revlen, lige ved den, men af den Formening at være et lille Stykke uden for. Stavnen var udad (mod Vest), for at klare sig af Bølgerne. Nu kommer Poul Hav og lægger sig ved siden af. I hans Baad var der 4 Mand. I faa Alens Afstand raaber Poul Hav: »Wi er wess snaar o æ Røuel. Haar I jer Bælter oe, for de' seer nøj swær ud?« – »Ja, nouer a wos«, blev der svaret. I det samme kommer der en vældig Sø, fylder Poul Havs Baad, griber den med det samme og fører den med pilens Fart ind mod Land. De saa sig om efter Ole Toftes Baad. Den stod paa Enden; der hørtes en Raslen og Klapren af Redskaber, Fisk og Fiskere, et dæmpet Skrig gennem Stormen, og alt var stille. Først flere Dage efter fandtes de sidste Fiskere af dette Lav.«

Poul Hav's båd forulykkede også, inden den nåede den frelsende kyst; overlevende fra dette bådelav fortalte, at Poul Hav, der efterhånden var udmattet af forsøgene på at holde sig oven vande, som det sidste sagde: »-no døer æ, men de' gøj'er ett nøj, for no døer æ mæ Fred. Hels mi Kouen aa mi Ba'er«. Så slap han taget i den kæntrede båd; kort efter skylledes han op på stranden som lig. En anden historie fra denne ulykke fortæller om den unge omvendte fisker, hvis forlovede sad derhjemme og ventede på ham, men som alligevel tog sit redningsbælte af for at give det til een af de andre i båden, som ingen havde, med ordene: »Æ ka' dø, men de' ka' du ett«. Kammeraten skulle have en chance for at møde »– sin Dommer med et glad Hjerte«.

Een af de, som var på havet den nat, var den kun 19-årige fisker Laust Kristensen Trillingsgaard. Sammen med 6 andre fiskere var han på havet i en 4 tons åben havbåd. De søgte at nå land ved »Knoppen« mellem Thyborøn og Harboøre, da stormvejret brød løs. Båden kæntrede, og 4 af kammeraterne druknede. Laust Trillingsgaard overlevede ved at holde fast i båden, til bølgerne havde smidt den op på stranden, hvor Jacob Knob reddede ham i land. Ikke sært at denne unge fisker også tog turen til Jegindø for der at skabe sig en sikrere tilværelse.

Denne ulykke i 1893 skulle blive den mest omtalte af samtlige på Harboøre, og det på grund af pastor Carl Moe's prædiken ved begravelsen af de druknede. I årene 1877-85 var Moe sognepræst i Harboøre-Engbjerg, og netop i de år slog den indremissionske vækkelse igennem i sognet. Fra den tid var Moe's »brændevinsprædiken« det, som Harboøre-boerne huskede bedst. I den havde Moe fordømt det kraftige drikkeri i sognet. Virkningen udeblev ikke, idet mange blev afholdsfolk, ja mange anvendte den berømte prædiken som tidsregning og sagde om bestemte hændelser, at det var så og så lang tid efter brændevinsprædikenen. Denne præst havde sognebørnene ønsket skulle begrave deres døde i 1893. 2-3.000 mennesker overværede højtidligheden på Harboøre kirkegaard, deriblandt en del journalister fra københavnske aviser. Deres misforståelser og udeladelser i referaterne af Moe's prædiken var det, som landet over skulle vække debat om denne »Helvedesprædikant«. Vel var han hård: »Og hvad nytter det at benægte, at en Del af dem, som ligger i disse Kister, ikke havde

Laust Trillingsgaard, der var født 1874 på Harboøre, flyttede som een af de sidste derfra til Jegindø omkring år 1900. Også hans hustru, Anne Margrethe Andersen var af Harboøreslægt.

noget Liv i Jesus. Gid I vantro dog nu ville høre Kaldet og omvende Eder«, men han sagde dog også trøstens ord:

> »Det er ikke vanskeligt for os andre, om vi havde lidt hjerte i livet, at forstaa, hvor svært det må være paa en saa brat Maade at miste det, man elsker højst paa Jorden, i det mindste fyldte det mig, da jeg hørte derom og i Aanden kunde se nogle af disse kendte Skikkelser synke i havet, med inderlig Vemod, der gjorde mit Øje vaadt;«

Man kunne vel ikke forvente forståelse for en for mange avislæsere i det øvrige land så fremmed kristendomsopfattelse og livsform som den på Harboøre. Lidt bedrevidende skulle »de indfødte« derude beskyttes mod denne tordentaler. Harboøreboerne selv sendte faktisk indlæg til aviserne, hvori de forsvarede Moe's prædiken, dens tone og det trossyn, som lå bag den. Det var deres egen.

Men århundredet skulle ikke rinde ud uden endnu en stor ulykke blandt Harboøre-fiskerne. Den 25. januar 1897 kæntrede Lilleøre redningsbåd under en redningsopgave; 12 fiskere og redningsmænd druknede. Een af de, som var på havet den nat, har fortalt om det (Niels Vrist):

> »To både, hvoraf min var den ene, blev forsinket i det hårde vejr; det var hårdt at komme mod vinden. Og ved 4-tiden vendte vi retning mod Hanstholm. Vi var da endnu 3 danske sømil til havs. Jeg var i båd sammen med Chr. Rønn og Ole Nees. I det hårde vejr sejlede vi med »reb og sejl«. Der

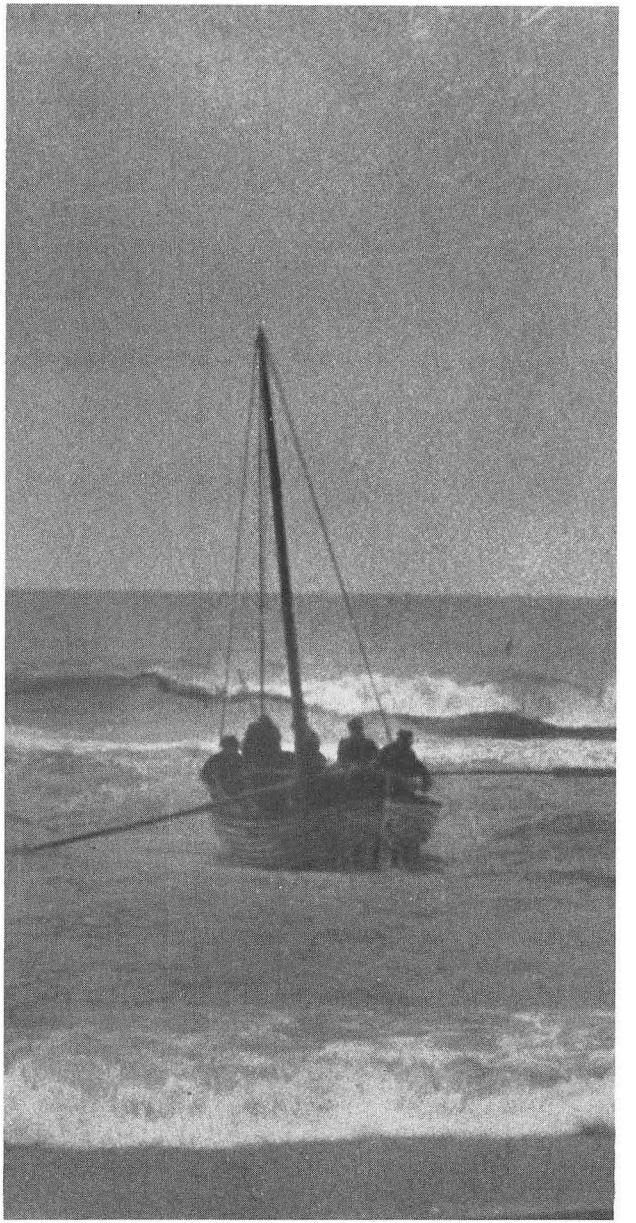

Kystbåd på vej over brændingen ud for Harboøre. *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

Det ældst bevarede billede af landingspladsen i Vrist med de karakteristiske sejlførende kystbåde. (Omkring århundredskiftet). *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

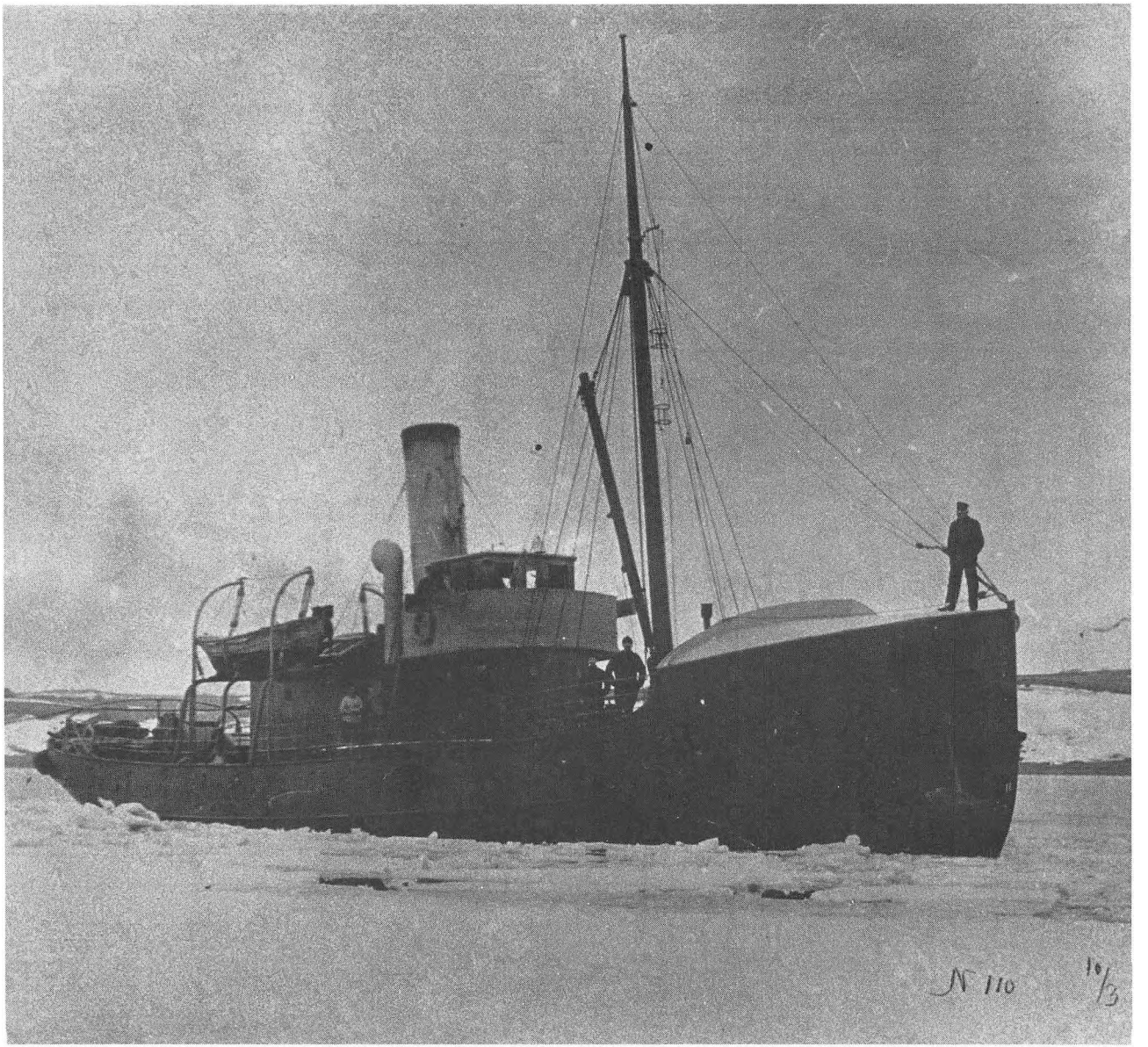

Redningsdamperen »Vestkysten« bryder is den 10. marts 1900. Under den store ulykke i 1897 havde kaptajn Mortensen også beordret »Vestkysten« gennem isen for at komme fiskerne på havet til hjælp. »Damperen skal ud, enten den går til bunds eller ikke«, skal han have sagt. *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

var ingen last. Vi måtte sidde til luvart (vindsiden). Det var forfærdeligt vejr. Vi fik den ene sø efter den anden ind over os, og var snart gennemblødt. – Klokken var 10, da vi var ud for Knopper, hvor vi i land kunne skimte redningsstationens lanterne. Der var 3 lys (faresignal: ingen måtte gå i land). – Klokken 2 om natten så vi projektører fra redningsdamperen »Vestkysten«. Vi kunne forstå, at den var på vej fra Lemvig ud gennem Limfjorden til Thyborøn. Vi erfarede siden, at det var rygtedes, at vi var i livsfare ude på havet, og da redningsdamperen havde gjort flere forsøg på at komme igennem isen, uden at det var lykkedes, havde damperens fører, kaptajn Mortensen, sagt til mandskabet: »Damperen skal ud, enten den går til bunds eller ikke««.

Kommet vel ombord, erfarede Niels Vrist's bådelav om ulykken med redningsbåden fra Lilleøre, der var gået ud i snestormen for at få fiskerbådene frelste i land gennem brændingen. Århundredet var således ved at være til ende, med endnu en tragisk ulykke bag sig.

Samtidig var udvandringernes tid fra Harboøre forbi, bortset fra enkelte som successivt flyttede til de nye store fiskerihavne på vestkysten, naturligvis først og fremmest Thyborøn. Som vist, var der ikke entydige årsager til de mange menneskers opbrud i forrige århundrede; vækkelserne har ikke noget med sagen at gøre, og sognets fiskeri var under stadig udvikling i disse år ligesom sognet til stadighed sikredes bedre mod havet med diger. Samtidig skabte det ny redningsvæsen mere trygge arbejdsforhold for sognets fiskere. De store ulykker gennem århundredets sidste 40 år må derfor være væsentlige faktorer i forståelsen af udvandrernes motiver. Ikke fordi »havgasserne« var frygtsomme mennesker, men tabet af familiemedlemmer og venner måtte påvirke dem i retning af at søge mere trygge vilkår for dem og deres familier. Håbet og drømmen om et mindre risikobetonet liv var en væsentlig ballast i bådene, som sejlede fra Harboøre og ind i fjordlandet med hele familier og al deres jordiske gods.

Med til at forme en ny tids Jegindø

»Blandt de indvandrede Harboørefiskeres efterkommere er Søren Madsen Sørensen Vrist den mest fremragende og vistnok øens største matador«.

(Achton Friis, 1924).

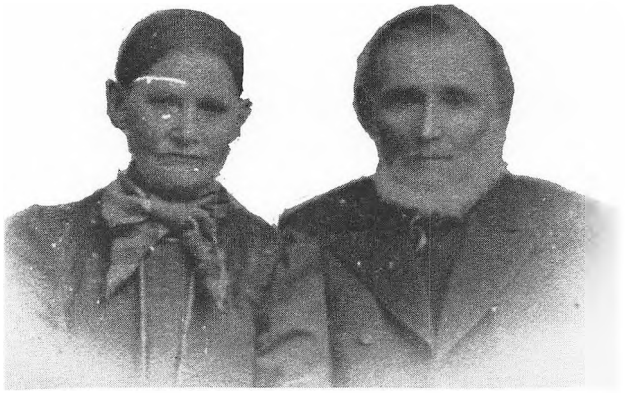

Sidsel Pedersen Sandsgaard og Mads Sørensen kaldet Vrist fordi han havde tilknytning til gården Sdr. Vrist i Harboøre. I 1865 flyttede de to som nygifte til Jegindø. Tømmeret til den ejendom de byggede her var strandingstømmer hugget til på Harboøre og derpå flådet til Jegindø.
(Lokalhist. Arkiv Harboøre).

Uden tvivl havde Achton Friis ret i vurderingen af Søren Vrist som een af de Harboørefolk, der formåede at hævde sig med manér i den ny hjemstavn; faktisk var han i perioderne 1897-1906 og 1909-1917 formand for øens sogneråd, som faderen Mads Vrist havde været det i årene 1879-80, kort tid efter han var flyttet til Jegindø. Samtidig kan Søren Vrist også for eftertiden stå som udtryk for, hvor vellykket indvandringen havde været ud fra en social og økonomisk betragtning. Bagved lå naturligvis en faglig dygtighed, der siden har præget især udviklingen af Jegindøs fiskeri, men også samfundslivet i det hele taget. At gøre Harboøreslægternes indflydelse op i forhold til generelle udviklingslinier i Jegindøs historie igennem de sidste 100 år lader sig ikke gøre, og da det ofte er de fremtrædende personer, vi har materiale om, bliver billedet af den jævne familie og det enkelte menneske alt for let uvirkeligt og uskarpt. Dog skal her ridses nogle linier op for at perspektivere disse menneskers indsats og den betydning de fik for deres ny hjem, såvel åndeligt som materielt.

Man kaldte dem »træskoprædikanterne«

Ofte antages en sammenhæng mellem Harboøreboernes indvandring til Jegindø og den religiøse vækkelse, øens befolkning gennemlevede i forrige århundredes sidste årtier. Der var da også kommet en del havboer til øen, før vækkelsen tog fat i 1870'erne, men Jens Thybo hævder, at de første vækkelsesmøder i Thyholmområdet fandt sted allerede i 1864, hvor Jens Stubkjær og Iver Viftrup holdt møder. Derfor kan de indvandrede fiskere og deres familier ikke have fungeret som igangsættere af vækkelserne på øen. Vækkelserne her var da også led i en generel åndelig opblussen i hele området og altså ikke noget specielt for Jegindø eller Thyholm. Men forbindelser til det nordlige Hard-

syssel kan meget vel have virket forstærkende i forhold til denne udvikling, idet vækkelserne her kan konstateres allerede i 1850'erne i egnene op til Limfjorden. Noget andet var, at vækkelserne på Harboøre først fik betydning fra midt i 1870'erne, hvorfor de først ankomne fiskere derfra ikke kan have været vakte. Men da vækkelserne kom til Jegindø, var disse mennesker og deres familier hurtigt at finde i de kredse, som støttede missionen og dens opgør med gamle sæder.

For eftertiden står sognepræst Søren Poulsen, som havde embede på Jegindø fra 1873 til hans tidlige død i 1878, som den enkeltperson der om nogen var igangsætter af vækkelserne. Omtalte Søren Vrist fortalte til Achton Friis, at før pastor Poulsen's tid var Jegindø's beboere forfaldne til drikkeri med fattigdom til følge, fordi fiskeriet ikke blev passet. »Efter at befolkningen vendte sig til et liv i gudsfrygt, viste virkningen sig hurtigt i form af velsignelse og ydre velstand«. Vrist's far havde i øvrigt i 1880 taget initiativ til oprettelse af den første søndagsskole på Jegindø.

Jegindø Kirke før ombygningen 1919. Øens vækkelser startede med pastor Poulsens prædikener her; senere fik det nybyggede missionshus dog lige så stor betydning.

Vækkelsens egentlige start på øen knyttes traditionelt til pastor Poulsen's prædiken fastelavnssøndag 1874. Der var tradition for, at der fastelavnsmandag holdtes bal og drikkegilder på Jegindø. Det år talte Søren Poulsen så i sin prædiken dagen forinden om Jesu dåbsdag, som man mindedes ved gudstjenesten, medens den fest, der skulle afholdes dagen efter, var til ære for Fandens fødselsdag. Samme aften mødtes flere familier hos Klemmen Sørensen sammen med præsten. Dermed var begyndelsen gjort til en lang række af søndagsmøder blandt de vakte på øen. Og Harboøre-indvandreren Jens Pedersen Noer indtog en central plads i denne udvikling. Om hans personlige vækkelse skriver Jens Thybo:

> »Jens Pedersen Noer og hans Hustru var ogsaa blevet rystet, men gik dog til Fastelavnsbal. Det hele forekommer dem dog saa uhyggeligt og tomt, at de straks gaar hjem og begynder saa at gaa til Møder, men sløves dog igen. Da er det, at Jens Pedersen en Dag ligger og sover, at en Kone lukker Døren op og siger ind til ham: »Vaagn op, du som sover!«. Det ryster ham saa stærkt, at han ikke tør fortsætte, og da han Søndagen efter er i Kirke, fortæller Præsten hele hans Liv paa Prædikestolen. Han vil have Besked paa, hvem der har fortalt ham, og faar til Svar: »Det har Guds Aand« – da bøjer to Syndere Knæ for Naadens og Barmhjertighedens Gud, og han er dem nær med sin Frelse. Hans Hustru gaar fredløs, syg og lidende i mange Aar, hvad der bryder al Modstand ned hos hende, og hun bliver frelst, glad og helbredet«.

Hver søndag aften igennem en årrække stod Jens Pedersen Noer i missionshuset på Jegindø og læste prædikener op af enten Vilhelm Beck eller Carl Moe, og sammen med Laust Jørgensen var han det bærende element i missionshusets liv i disse vækkelsesår. Mange kaldte dem »træskoprædikanterne«, vel en blanding af Jantelovsmentalitet og simpel konstatering. Nu var Noer som nævnt ikke den eneste af Harboøreafstamning, der var fremtrædende inden for vækkelserne; også brødrene Christen og Johannes Flyvholm fik her stor betydning, den sidste senere som indremissionær. Mest betydningsfuld skulle dog nok Søren Vrist blive; han der i flere perioder var såvel sognerådsformand som sognefoged, tog sin tro så alvorligt, at da en ny lov pålagde sognefogeden tillige at fungere som giftefoged, ja så nedlagde han sognefogedhvervet, fordi han ikke ønskede at vie fraskilte. Det har krævet en fast vilje i et samfund, hvor netop sognefogedbestillingen var meget prestigegivende. Samme indstilling har ligget bag Klemmen Vester, der var sognerådsmedlem, og som fik gennemført, at møderne skulle indledes med en kort bøn og derefter »Fader Vor«, en skik som fastholdtes i en del år, indtil også missionens tilhængere fandt det unaturligt i et så verdsligt foretagende som sognerådet at indlede på denne måde.

Vækkelserne på Jegindø hørte ikke op efter pastor Poulsen's død, men fortsatte de kommende årtier at rulle som bølger ind over øen. Såvel pastor P.Chr. Jensen, der tiltrådte i 1890 som efterfølgeren i embedet fra 1896, Axel M. Møller, var aktive i at holde liv i det arbejde, som var begyndt i 1870'erne. I 1902 fik man således dannet en slags »frivilligt menighedsråd« på øen med den lidt tunge officielle

titel »Bestyrelse for den Indre Missions Kredsforening på Jegindø«. Som medlemmer møder vi her kendte navne som Jens Pedersen Noer og Ole Tuborg Laursen. Søren Vrist og Mads Sørensen Vrist var også opstillede til valget og var lige ved at komme i rådet, der valgte Mads Vrist til kredsens kasserer. Allerede det første år arrangeredes bedeuge, julefest, ungdoms- og børnemøder, ligesom man arbejdede for øgede syge- og husbesøg.

De aktive i øens vækkelse spillede ofte også en vigtig samfundsmæssig rolle såvel politisk som erhvervsmæssigt. Det at være åndelig vakt og det at være en dygtig fisker var ofte sammenfaldende. Og da de indvandrede Harboørefiskere ofte var begge dele, understregedes deres betydning for øsamfundet i det hele taget. En fortegnelse over medlemmerne af Jegindø Fiskeriforening først i 1930'erne rummer da også i denne sammenhæng karakteristiske navne: Anton Marius Noer (f. 1899, fører af »Nordlyset« på 5 tons), Laust Trillingsgaard (f. 1874, fører af »Fulton« på 3,96 tons), Klemmen Vester (f. 1885, fører af »Søblomsten« på 5,42 tons) og Jens Poulsen Vrist (f. 1891, fører af »Flink« på 3 tons). Alle var de bundgarnsfiskere.

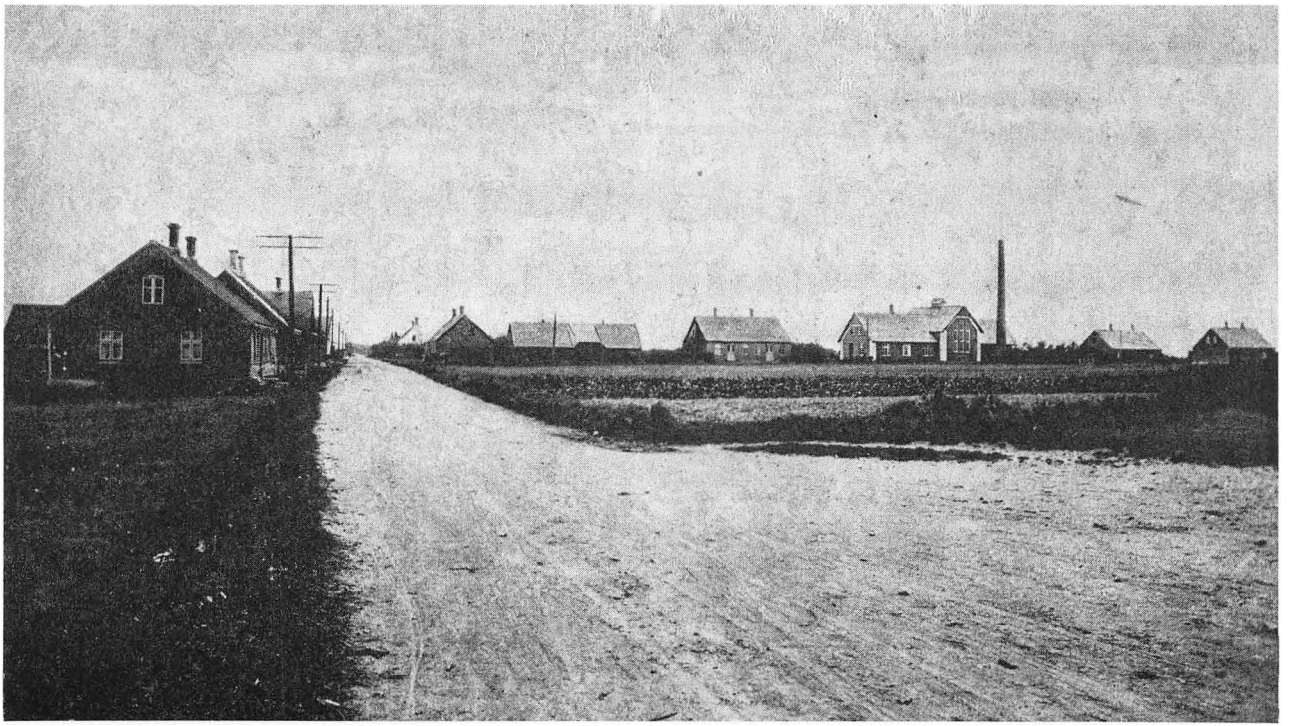

Jegindø by kort efter århundredskiftet, præget af grusveje og nyt mejeri. Jegindø Andelsmejeri oprettet 1892. Indtil 1901 fælles mejeri. Ombygget 1911 og indviet 1912. Fiskerne boede dengang fortrinsvis i »krumme steder« rundt langs øens mange landingspladser.

Noerne, Vristerne, Kyndierne og de andre bundgarnslav

Harboøre-fiskerne og deres efterkommere skulle på Jegindø i høj grad være med til at udvikle øens fiskeri i mere alsidig og mindre traditionsbunden retning. Dermed fik erhvervet samtidig en stadig større betydning for hele øsamfundets økonomi, og her var bundgarnsfiskeriet i begyndelsen det vigtigste.

Tidligere havde der naturligvis fundet bundgarnsfiskeri sted i farvandene omkring Thyholm og Jegindø, men uden den helt store økonomiske succes. I 1886 forsøgte Jens Madsen og Jakob Lynggaard sig med et sildebundgarn, der dog afhændedes det følgende år på grund af dårligt fiskeri. Først omkring år 1900 kom der rigtig gang i bundgarnsfiskeriet omkring Jegindø. Brødrene Poul Hav Laursen, Ole Tuborg Laursen og Lars Kyndi Laursen (sønner af den i 1865 indvandrede Laust Chr. Poulsen Hav) investerede i samarbejde med fiskehandler Mehlsen fra Struer og fabrikant Utzon i en ny type bundgarn, som de fangede store mængder sild i. I 1906 fulgte Lars Lyng eksemplet, og udviklingen tog fart, alt sammen naturligvis også i forbindelse med det stadig stigende antal motorbåde blandt øens fiskere. De nye både muliggjorde sejlads med bundgarnspæle til fjernere fiskepladser, fordi bundgarnspælene hidtil havde været besværlige at fragte rundt med de sejltrukne sjægter. Allerede i 1908 var der så mange bundgarnsfiskere på øen, hvor der var ca. 240 bundgarn da der var flest, at pladserne i fjorden måtte fordeles ved lodtrækning. Dette foregik internt for at undgå myndighedernes indblanding i sagen. Lodtrækningerne fandt sted een gang årligt, gerne på Hvidbjerg Kro, hvor man så spiste flæskesteg med rødkål, nu man alligevel var der. Pladserne var dels i farvandet omkring Jegindø, men også i Nissum Bredning var der bundgarnspladser, som skulle fordeles. Her var de nummererede på forhånd, således at den fisker, som trak nr. 1, skulle have plads nr. 1. I de øvrige vande Jegindøfiskerne brugte, foregik det på den måde, at den fisker, som trak nr. 1, måtte vælge stadeplads først og så fremdeles.

Stadepladserne havde navne efter de lokaliteter på land de lå ud for: Hesterodde, Peterslund Fattiggård, Gammellunds Bakke, Mølkrog, Aalbæks Krog, Bussemand (ved Kaas Hoved), Bitte Holm, Mads Larsens Hage og mange andre. Fiskeriet på disse pladser foregik i bådelav, ofte familielav, der til tider rummede 2-3 generationer, en tradition, der har overlevet til vor tid hvor det tiltagende trawlfiskeri har løst pladsproblemerne blandt de sidste få bundgarnsfiskere. Lavene fik navne efter de slægter, som drev fiskeri sammen: Noerne, Vristerne, Kyndierne og Vesterne, for at nævne Harboørenavnene.

Det store altdominerende bundgarnsfiskeri blev en forholdsvis kort periode i Jegindøs århundredlange fiskerihistorie, idet andre muligheder bød sig såvel fiskeriteknisk som fangstmæssigt.

Indtil Jegindø Havn indviedes i 1939, måtte bådelavene tage til takke med naturgivne landingspladser rundt langs øens kyster. Navnene og placeringen af disse pladser er angivet på kortet. *(kilde: fisker Poul Jensen, Jegindø).*

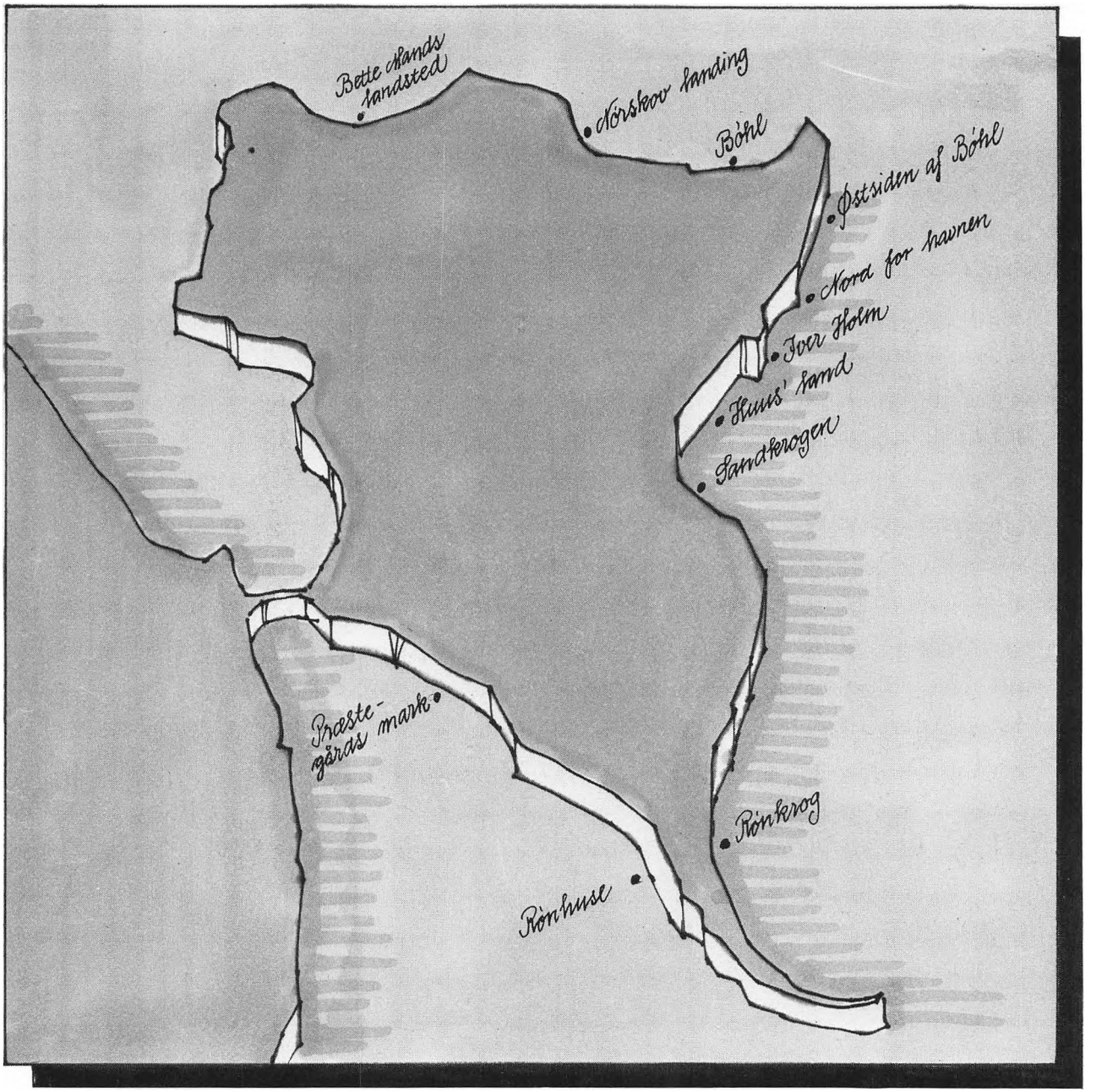
Bettelands tangsted
Kirskov landing
Böhl
Østsiden af Böhl
Nord for havnen
Over Holm
Huus' sand
Sandkrogen
Præstegårds mark
Rönkrog
Rönhuse

Åle- og muslingefiskeri

I dag er til gengæld åle- og muslingefiskeriet af største betydning, faktisk er øens åleauktion landets mest betydningsfulde. Der kan da også stadig opleves åleeventyr omkring Jegindø trods en tiltagende forurening. Blankålsfiskeriet begyndte omkring århundredskiftet og må i første omgang tilskrives Mogens Olesen og Thøger Huus, der begge var af Harboøre-afstamning. De havde besøgt slægtninge og venner på Gjøl- og Nibeegnen, hvor man på den tid drev et udbytterigt ålefiskeri. Samtidig var der tale om et fiskeri, som kunne drives i Limfjordens lavvandede områder, hvor vodfiskeri ikke kunne udføres, ligesom motorbådene ikke kunne sejle her, da tangen vikledes om skruen. Sådanne forhold var der for eksempel i den lange Skibsted Fjord nord for Thyholm, hvor der var en stor ålebestand. Her havde Lars Lyng fisket rejer med ruser tilbage i 1892, men ålefiskeri skulle vise sig mere givtigt.

Det fandt fortrinsvis sted ved hjælp af ruser, som skulle tage ålene inden de om efteråret for sidste gang trak ud i havet. Blandt foregangsmændene

Fiskere klargør redskaber på Jegindø; alle fire mænd på billedet (Klemmen Vester, Mads Vester, Niels Noermark og Lars Vester) var af havboslægt.

inden for dette fiskeri var Søren Vrist, hvis ejendom på øens østside gav gode pladser, hvor garn og ruser kunne sættes. Han ansatte karle til at drive fiskeriet for sig her på lønbasis. Også ved øen Fuglholm, der hører under gården »Hindsels«, var der gode pladser til ålefiskeri. Nu var det således indtil 1957, at ålegårdsretten, altså retten til at sætte redskaber i fjorden, tilhørte ejeren af det nærmest liggende jordareal. Men allerede i 1922 gav proprietær Askov Overgaard Jegindøfiskerne tilladelse til at sætte deres redskaber ved Fuglholm vederlagsfrit. Derimod vedblev Mads Vester til sin død at bære ål op til ejeren af Nylund på Sydmors som afgift for det fiskeri, han drev ud for gårdens jorder.

Men ålefiskeri kunne drives på flere måder. Nogle glibede, mens andre fangede ål i kurve fremstillet af pilevidjer. Vod og kroge kunne også anvendes til at fange ål med, men kun i beskedent omfang. I årene omkring 1911-12 kom det såkaldte »narreværk« til Jegindø; her var tale om et moderne ålegarn, som Chr. Odgaard var den første til at tage i brug ved Sallings kyst. Men ruserne vedblev dog at udgøre det væsentligste fangstredskab for ålefiskerne op til vor tid.

I modsætning til ålene, der har været værdsat som fangstemne gennem århundreder, så er muslingefiskeriet et forholdsvis nyt fænomen, selv om slægtningen østers har været efterstræbt tilbage til de ældste kulturer vi kender til i Danmark.

Muslingefiskeriet begyndte midt i 1920'erne ved Jegindø, og fangsten anvendtes dengang udelukkende til agn langs den jyske vestkyst. Jegindøfiskerne leverede således muslinger helt op til Løkken og Lønstrup. Omkring 2. verdenskrig begyndte så fiskeri efter muslinger til menneskeføde, og et

Clemmen Huus (Larsen) og Poul Jensen (til venstre) klarer ålekroge omkring 1933. Små ålekvabber brugtes som agn på krogene der sattes i Gravgård og Skibsted Fjorde. Til tider fangede omkring 20 Jegindøbåde ål med kroge.

Øens bundgarnsfiskeri har været kraftigt på retur de seneste årtier, men denne gamle fiskemetode har dog været anvendt af nogle bådelav op til idag.

muslingerenseri anlagdes i Oddesund. En tid drev også købmand Frits Thomsen muslingerenseri på Jegindø Havn, men det blev opkøbt af »Priess og Co.«, Glyngøre, der gennem mange år var hovedaftager af denne fangst. I 1979 gik eksportør Børge Jensen og »Jegindø Fiskeeksport« i samarbejde om dannelsen af »Jegindø Muslingeeksport«, der startede renseri på havnen og i dag eksporterer store mængder muslinger til det tyske marked.

I denne form for fiskeri er bådens stabilitet altafgørende, idet en last muslinger på flere tons på dækket gør, at kun små uheld kan få båden til at kæntre. Ofte med alvorlige menneskelige ulykker til følge. I maj 1979 kæntrede således en muslingebåd fra Vilsund mellem Jegindø og Mors, hvorved 3 fiskere druknede. Båden havde muligvis ramt fjordens bund og en påfølgende kraftig drejning førte til kæntring. Den 30. juli 1980 fandt en ny ulykke sted under muslingefiskeri i farvandet ved Jegindø. Brødrene Niels og Kristian Sund Laursen (oldebørn af førnævnte Laust Chr. Poulsen Hav) var på fiskeri ved Agerø, da deres fartøj tippede rundt og Niels Sund Laursen omkom. Livet på fjorden skulle således også kræve et offer blandt havboernes efterkommere på Jegindø.

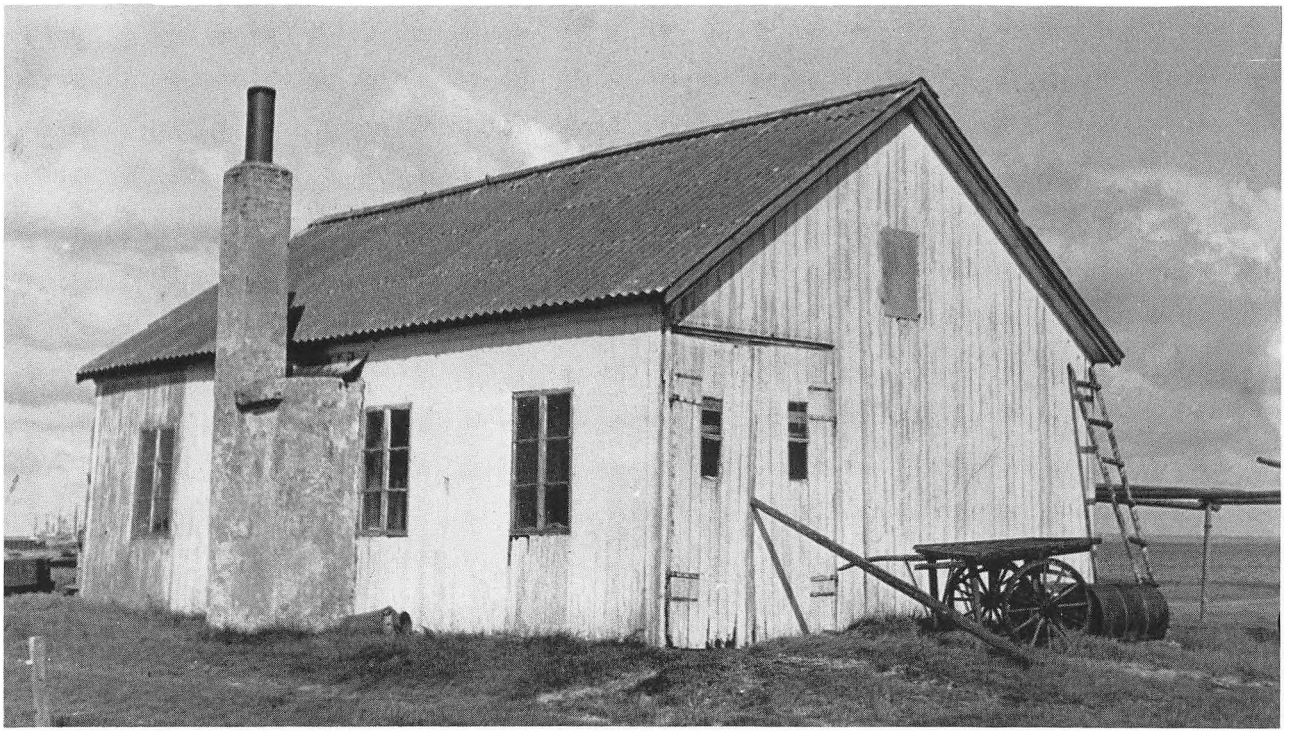

Typisk redskabshus for Jegindøfiskerne. Bygget omkring 1911-12 til Jens Vrist, Niels Borg og Jens Søe. Omkring 1936 fik Niels Bjerregaard part i huset.

Fællesskab

En væsentlig forudsætning for selve fiskeriets udøvelse var og er en vis grad af arbejdsfællesskab, og fællesskabstanken i det hele taget kan bidrage til generelle fremskridt, som senere havnen på Jegindø skulle blive et udtryk for. Begyndelsen blev gjort i 1898, hvor Jegindø Fiskeriforening stiftedes med købmand J.P. Lauritsen som den egentlige initiativtager. Foreningen satte hurtigt sideskud i form af låneforening (1905) og hjælpefond (1906). Også her støder man uvilkårligt ind i Harboørenavne; i 1934 var således Jens Peder Noer formand for fiskeriforeningen, i hvis bestyrelse også sad Kristian Flyvholm. I dag hedder formanden Johannes Noer; kraftigt har han blandet sig i debatten om den forurening af Limfjorden, der efterhånden er ved at blive en trussel mod det fortsatte fjordfiskeri. Noer er sønnesøn af fisker Jens Pedersen Noer, der var født 1843 på Harboøre, og som senere slog sig ned på Jegindø, hvor han som nævnt især spillede en rolle inden for vækkelserne sidst i forrige århundrede.

Andelstanken måtte naturligvis også fænge blandt fiskerbefolkningen. I 1919 dannedes en andelsforening med henblik på opkøb af medlemmernes fisk, der så skulle afhændes gennem foreningen. Derved ville man undgå det fordyrende mellemhandlerled. Fiskebassiner byggedes ved Helligkildegårds dam, og et røgeri opførtes ved Tambohuse, men i længden var ideen ikke bæredygtig, og de fleste gik tilbage til at benytte fiskehandler Sauer som aftager.

Af disse foreninger, som var udtryk for troen på styrken i fællesskabet, var det egentlig kun fiskeriforeningen, som fik varig værdi. Om nogen er fiskerne jo ikke blot afhængige af fællesskab, men også af tro på egne evner og formåen i et erhverv, der i den grad er afhængig af naturens luner. Det faste udgangspunkt er hele tiden, at båden og grejet skal være i orden, og at fiskeren kender sit farvand. Resten er uvis.

Chr. Wollesens båd sættes ud fra kysten ved Harboøre. Både af denne type kom til kysten omkring 1870'erne og betød et stort fremskridt i forhold til de fladbundede pramme mange Harboørefiskere tidligere havde brugt.
(Lokalhist. Arkiv Harboøre).

Fisker Peder Falkesgaard skrev disse vers ved Jegindø Fiskeriforenings 40 års jubilæum den 17. november 1938.
(uddrag)

Mel.: Jens Vejmand . . .

»Æ Hav er brøtt ijennem, hva ska vi gøjr' Mari'?
den taar no snaar vo Hjemmen, kom aja Daer aa sie,
de rovser øver æ Bjerre, den er saa faale gal;
mi kjønne Kovn aa Kjærest, hva tøkkes do vi skal?«

»Æ tøkkes bette Volle, vi ska fløt fra æ Hav,
den er hvertagn urolle aa bløv saa mannes Grav.
Hver Gaang te do var poen aa fesked Taask i den,
æ reest fra do var goen, te do var hjem ijen.«

Di pakked alteng sammel aa soll djæ Foer aa Kov;
djæ Baaer var Moned gammel, nøj æller haaj di tov;
aa saae Foval te Hjemmen aa reest fræ Folk aa Hav,
aa sejlt mæ Morbror Klemen te Jegind herolav.

Hver Foror kam der novr mæ Polsvojbued hermed,
aa fæk djæ Føe aa soved ved Bønner, flier aa flier;
di fljæst far Venter sejled te Havland saa tebaag;
hver Oer for novr de fejled aa bløv her mæ si Maag.

Aa faromsend haaj manne a Oel aj Hav goen frit,
men no bløv Ruser stanned, aa di tov et saa ledt.
Æ Bønner vil forby dem, aa ta i Rues æ Oel,
men di vil jo et lydem, et gi dem Monopol.

Tov Oer far Nettenhunder, fir Dav fræ Måttensdaa,
(æ gammel Havbo blunder, hans Hjæet var goen i Staa;)
haaj bette Peer bøjn sammel, te Møed i Skuelstov,
nøj Ti bløv føj, da gammel haaj laa sæ teer aa sov.

»Æ Bønner haar Forening, saa Peer, for Kyer aa Hejst,
no vill æ hør jæ Mjening; æ tøkkes de er bejst,
vi laver vos no osse; æ Buen vel grav vo Grav;
vær et som Molbo tosse, aa Oel læ go aj Hav.«

Vi no i Joer begønner aa sejl i ejen Havn,
aa hober vi den ønner, saa den ka blyv te Gavn
for Slæjt der er aa kommer i manne manne Oer
hver Venter aa hver Sommer, møj Glee vi aa en foer.

Æ Ti der gik vi hover, æ Ti vi haar vi sier;
æ Ti der kommer, lover vi aa vel gyer vo Flid
mæd aa vil gyer mud anne, hva vi vill helst di gjor
mud vos; saa vi i Sandhed mo fo novr gue Oer.

P.F.

Rønhuse, Bøhl og andre landingspladser

Hvad angik bådene, så var Jegindøfiskerne godt stillede. De brugte de velkendte, hurtige sjægte, som tidligere var med til at give Limfjordslandet karakter på grund af deres stilrene facon og sødygtighed. På Jegindø byggedes en del af disse både af »æ Drejere«, som for ca. 200 kroner kunne bygge en sjægt på en uges tid. En sådan båd på 1½-2 tons skulle dertil have sejl for 30-40 kroner, inden den var klar til brug. Imidlertid fik snurrevodsfiskeriet jo stadig større betydning, og den eminente sejler, sjægten, var ikke hensigtsmæssig til de specielle manøvrer et sådant fiskeri fordrer. Motorbåde var løsningen, og i 1903 erhvervede P. Laursen og Chr. Pedersen den første til Jegindø. Søren Vrist fulgte hurtigt efter, og derefter gik udviklingen stærkt. I 1924 var der 84 både på Jegindø, og deraf var nu de 43 med motor. Stadigvæk var der tale om sjægte, blot med motor indlagt, men fra 1926 spredtes det berømte, om ikke skønne »penalhus« med ret stævn og krydserhæk langs Limfjordens bredder. Tiden stillede andre krav end skønhed til fremtidens fiskerbåde.

De mange både havde, indtil havnen byggedes, hjemme rundt langs øens kyster, hvor en række landingspladser lå. De anføres her med de bådelav, som lå på de enkelte pladser omkring 1930. (Listen bygger på fisker Poul Jensen's optegnelser):

Bette Mands landsted
(mellem Bastholm og Nørskov hage):
Søren Peder, Jens og Johannes Noer. Martinus, Christian og Jens Chr. Larsen.

Nørskov landing:
Lars og Karsten Rimmer. Chr. Odgaard og sønnerne Vilhelm og Kes. Ejner og Jens Th. Pedersen (Skrædder). Valdemar Mikkelsen og Chr. Bertelsen Pedersen. Chr. Husted og Mads Larsen Madsen. Jens Godsk og Karl Chr. Kjeldgaard. Thomas Pedersen og Chr. Andreas Jensen.

Bøhl:
Anders Chr. Jensen (Mortensen) og Marius Pedersen. Peder Pedersen (Konrad) og Chr. Flyvholm. Jens Falsig Laurberg. Peter Jensen (Mortensen) og Thomas Olesen. Karl, Johannes og Valdemar Olesen.

Østsiden af Bøhl:
Peder og Kristian Olesen. Jens Chr. Jensen, Niels Sørensen og Niels Pedersen.

Nord for havnen:
Aage og Mads Poulsen Larsen. Iver, Niels og Chr. Holm.

Syd for havnen:
Mads, Lars og Klemmen Vester. Anders Peter Jensen og Peder Søe Drejer. Jens Vrist, Niels Bjerregaard og Jens Hav. Laust Trillingsgaard.

Sandkrogen:
Anton, Magnus, Johannes og Aksel Noer. Otto og Aksel Sørensen. Chr. Ingvard og Jens Peter Jensen. Mads, Karl og Johannes Trap. Per og Johannes Laursen. Chr. Dahl og Jens (Venø) Pedersen.

Rønkrog:
Søren Pinderup, Chr. og Jakob Jensen (Snedker).

Rønhuse:
Jens Johan Pinderup og Finn Pedersen. Martin

Stausholm. Kristen Kyndi og Jens Sund Laursen. Laust Kyndi og Jens Sund Laursen (Kok).

Præstegårds mark:

Jens Chr. Kjeldgaard. Mads og Chr. Roi Madsen. Agner Vollesen og Per Klausen. Mads E. Madsen og Ingvard Sørensen.

På denne måde udnyttede fiskerne bedst landskabet og de muligheder det gav. Motorbådene lå så for anker ud for kysten, og fiskerne roede ud til dem i mindre både, en meget besværlig måde at arbejde på, især når redskaber og garn skulle med i land for at repareres. Og i hårdt vejr måtte øens fiskere ofte afsted for at flytte bådene om i øens læside, for at de ikke skulle havarere på kysten. Eneste holdbare løsning på disse problemer måtte være en fast havn med kajplads og faciliteter til samtlige øens både.

Fiskerne gav bundgarnspladserne navne efter udseende, beliggenhed eller en dertil knyttet hændelse. På de her markerede pladser stod ofte 10-12 bundgarn i forlængelse af hinanden.

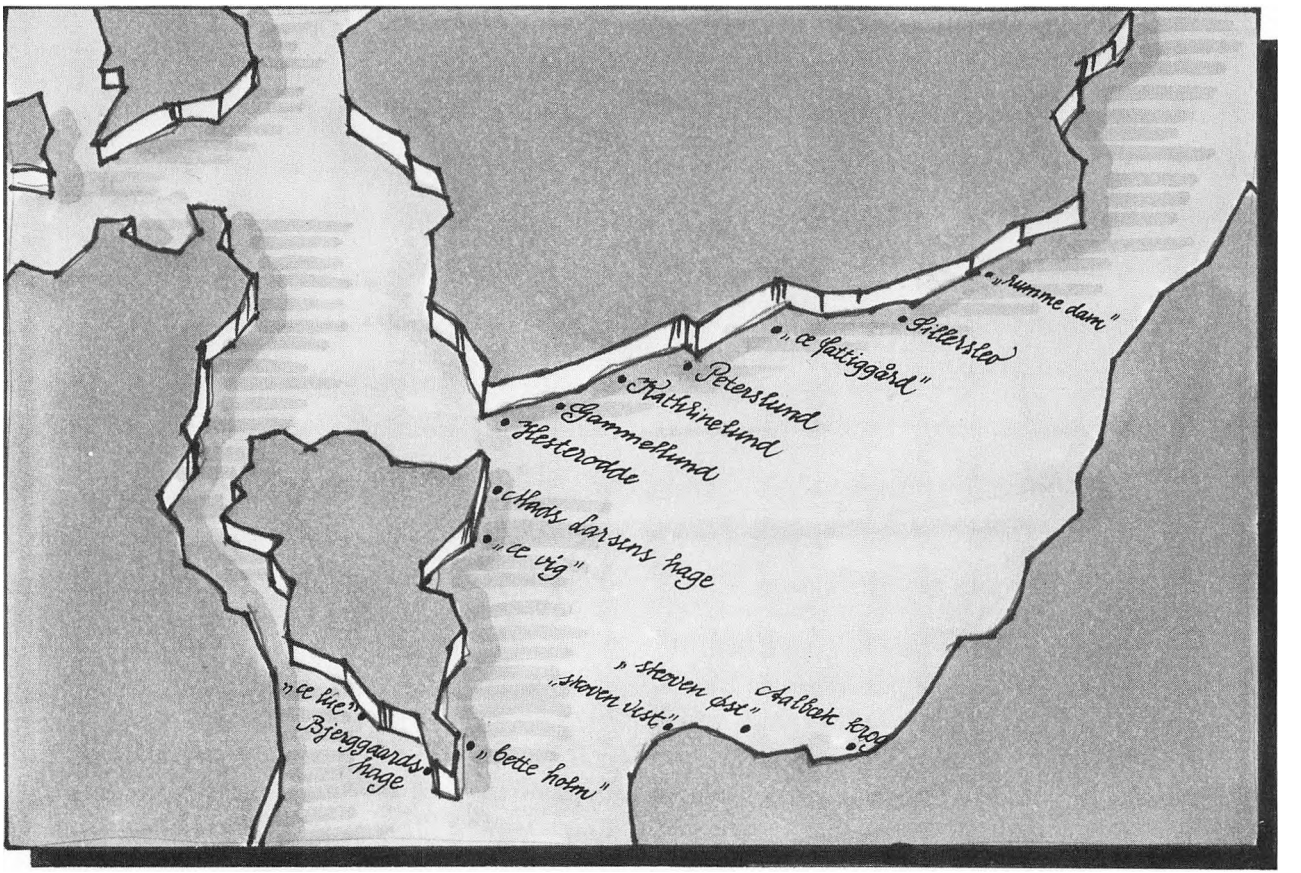

Fra Sandkrog til ny havn i 1939

I Sandkrogen på Jegindøs østside minder gamle redskabsskure stadig om den tid, hvor bådene lå rundt langs øens kyster »Æ negerhytter« kaldtes disse sorttjærede huse førhen.

Allerede omkring år 1900 havde den allesteds nærværende foregangsmand Søren Vrist anlagt en privat havn i Sandkrogen, ud for hans ejendom, hvor en bugt skærer sig ind i øens østside, syd for den nuværende havn. Anlægget var naturligvis nyttigt, men på grund af strømforholdene sandede det til stadighed til og måtte derfor restaureres flere gange, såvel i 1912 som 1923. Til sidst forlod Vrist Jegindø, og havnen forfaldt, et forhold der yderligere understregede behovet for et rigtigt havneanlæg. Så da øens fiskere i 1931 officielt rejste kravet om havnebyggeri på øen, var det en følge af et gennem mange år konstateret behov. Og da der på det tidspunkt var op mod 100 fiskere på øen og kun omkring 30 gårdejere, så skulle også de politiske muligheder være til stede.

Et udvalg med købmand Lauritsen som formand blev nedsat med det formål at få havnebyggeriet fremmet; men meget tovtrækkeri skulle gennemleves, inden en ny havn officielt kunne indvies den 1. september 1939. Dels var fiskerne ikke enige om, hvor en sådan havn skulle placeres, men endnu mere besværlig skulle den klassiske modsætning mellem bønder og fiskere vise sig at være. Bønderne mente i forvejen, at de var forfordelte på grund af for høje ejendomsskatter, hvis årsag var fiskernes flertal i sognerådet, og dertil kom, at en havn, som de skulle betale til, på ingen måde ville gavne dem og deres erhverv. I sognerådet førte disse forhold til, at sagen gang på gang sinkedes med det resultat til følge at havnen, da den endelig stod færdig, var blevet væsentlig dyrere end nødvendigt. Af de 100.000 kroner, havnen kom til at koste, betaltes dog kun 12.500 kroner over kommuneskatterne; de resterende 87.500 kroner dæk-

kedes ved amts- og statstilskud på henholdsvis 12.500 og 50.000 kroner. Dertil kom 25.000 kroner i form af private gaver, lån og gratis arbejdskraft ved havnebyggeriet.

Også i bestræbelserne på at få havnen bygget spillede Harboøre-boernes efterkommere en rolle. Klemmen Vester var således med i det første havneudvalg. Også i havnens senere udvikling skulle et karakteristisk navn fra havsognet vesterude få betydning for de faciliteter, der opbyggedes her. Laurids Clemmensen Trillingsgaard, søn af den Laust Trillingsgaard, der mirakuløst overlevede den store ulykke i 1893, begyndte efter at have drevet fiskeri fra 1930-46 i sidstnævnte år vodbinderi på havnen, og i 1947 startede han det fiskeopkøb, der senere har udviklet sig til Jegindø Fiskeauktion, hvor L.C. Trillingsgaard fra 1960-84 var auktionsmester. Linien fra idag til forrige århundredes Harboøre er ikke så lang endda.

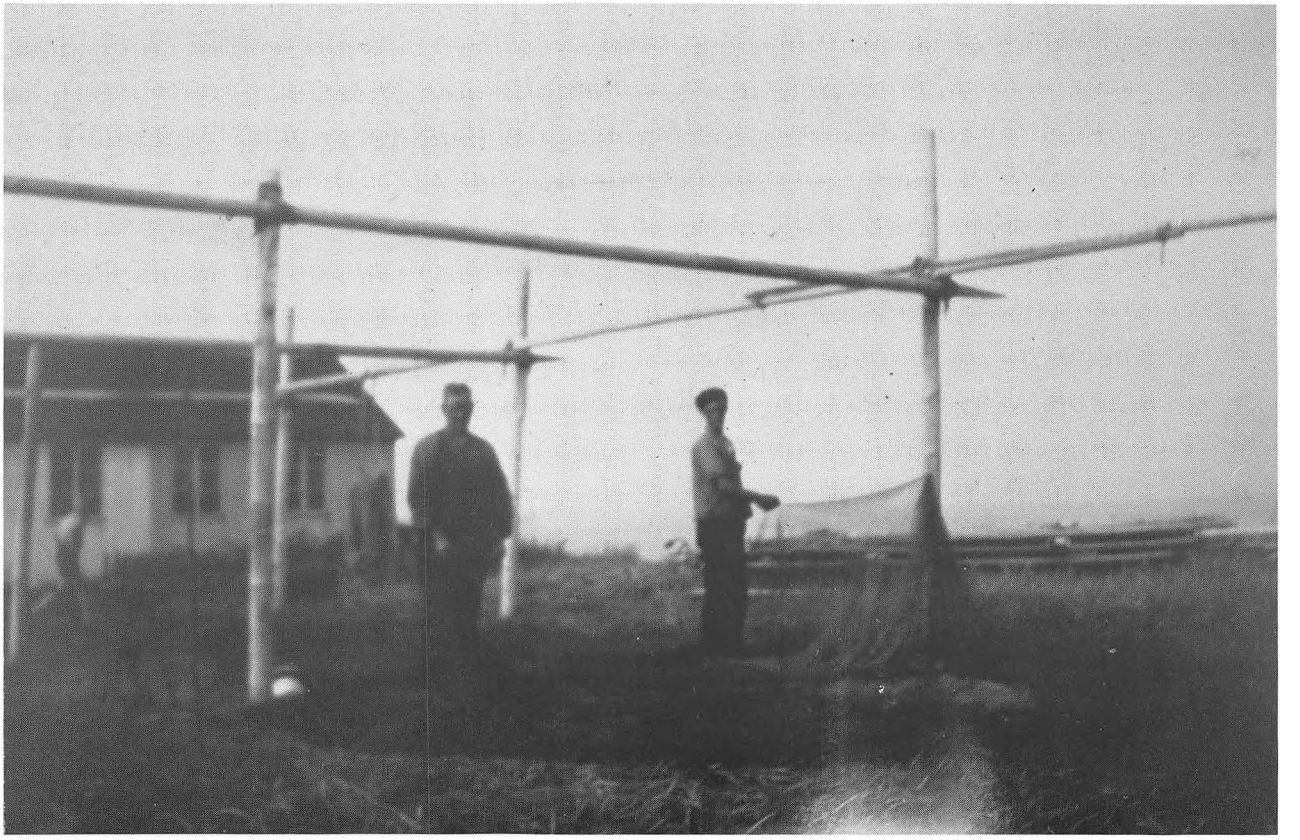

Fiskerne Laust og Laurids Cl. Trillingsgaard bøder garn omkring 1932-33 ved landingspladsen som lå mellem Huus' land og Sandkrogen.

Ålefiskeriet er altafgørende for Jegindøs fiskeri; øens åleauktion er da også landets største. Fra venstre Børge Jensen, Jacob Møller Olesen, Cl. Trillingsgaard og Ejnar Laurberg.

De som huskes – de mange som glemmes

Taget i betragtning hvor mange Harbøre-boere, der indvandrede, og hvor mange efterkommere de har efterladt sig, er de af dem som huskes i dag måske forholdsvis få. Det er de med de karakteristiske slægtsnavne, de som socialt og erhvervsmæssigt har raget op over de andre mere anonyme, som også udgør fundamentet for dagens Jegindø. Nogle blev næsten til myter, som Søren Vrist, der i øvrigt som nævnt flyttede til Tystrup-Bavelse Sø på Sjælland, hvis fiskeri han forpagtede. Andre kunne der være berettet mere udførligt om, som Markus Noer, der allerede i 1879 begyndte at sejle til de fjerne fiskepladser rundt langs Sjællands kyster, en tradition Laust Trillingsgaard opgav som den sidste omkring 1914. Niels Noermark, Ole Tuborg Laursen og Klemmen Vester var blandt de, som gennem år tog den samme tur østover og hjem igen. Eller kvaseskipperne Christen Noer, Christian Lyng og sønnen Lars Lyng, også de havde betydning i udviklingen af øens fiskeri; alle var de i sidste instans konkrete udtryk på Jegindø for det håb, mennesker i et forblæst og til tider oversvømmet havsogn engang havde næret om et bedre liv med mere tryghed og mindre fattigdom derinde et sted i Limfjorden i læ af Thyholm.

Omkring 1932 fotograferedes denne Limfjordssjægt på Tystrup-Bavelse Sø på Sjælland. Søren Vrist havde forpagtet søens fiskeri, men det ferske vand fik de medbragte garn til at rådne i løbet af kort tid. Forrest i båden ses Vrist's nevø Niels Bjerregaard, senere fisker på Jegindø.

Fisker Jens Sund Laursen beretter om et langt liv på Jegindø

Fisker Jens Sund Laursen, sønnesøn af den Laust Christian Poulsen Hav, der som een af de første indvandrede til Jegindø i 1865. Sine 87 år til trods cykler han dagligt til havnen og følger med i øens fiskeri.

Jens Sund Laursen, født 1898 på Jegindø, og sønnesøn af Laust Chr. Poulsen Hav og Kirsten Kyndi Larsen, som i 1865 med deres fem børn flyttede fra Harboøre til Jegindø. Slægtens traditionelle erhverv, fiskeriet, blev også Jens Sund Laursens. Dialekten, som blandt andet indeholder en del betoninger og udtryk som er typiske for Harboøre, kan desværre ikke komme til sin ret i denne sammenhæng.

– Det blev jo så sløjt med fiskeriet deroppe i Harboøre, derfor sejlede de herned med al deres kram og fik en ejendom; sådan noget landeri fik alle Harboøreboerne. Så brugte de fiskeri om sommeren, mest efter ål, og havde så et par køer ved siden af. I gamle dage var det en barsk tilværelse på Harboøre med de åbne både og små priser på fisk. Og der druknede jo så mange deroppe, der gik af og til een. Det blev ikke sådan særlig bemærket. Jeg tjente sammen med een, der hed Jens Nygaard, hvis far druknede inden han blev født. Da vi kom hjem efter at have været soldater sammen, fik han hyre med en kutter fra Harboøre, og en af de første gange de sejlede ind, blev han slået ud af bommen; så

var han væk. Der er heller ikke så få Jegindboere, som druknede. Især var bommene farlige, det var noget der var dask i.

Min bedstefar var eneste søn og blev derfor fri for at komme med i krigen 1864. Han flyttede her til Jegind med min bedstemor, efter hende har vi Kyndi-navnet. Men generationen efter min bedstefar blev da gift med Jegindboere, både min far og farbror Lars Kyndi. Der var intet misforhold til de lokale beboere her, som der var andre steder, hvor der kunne være grov spektakel om landings- og fiskepladser. Det har vi jo hørt meget om fra de, som flyttede til Gjøl. Der var også nogle Harboøreboere nede ved Hannæs, i Amtoft, ja det var noget af vor familie, som nu Karl Kyndi. De kom somme tider her over, ligesom familie fra Harboøre også gjorde af og til i min barndom.

Jeg har da også besøgt familie på Harboøre. I min første barndom gik turen med postvogn over Humlum og Lemvig. Den blev gerne trukket af 3 heste og kunne have 4-6 personer med. Dengang regnede folk nu heller ikke at gå. Min far og Søren Vrist, som også var fra Harboøre, havde engang gået hele dagen og trukket sildevod; samme aften gik de til Harboøre for at besøge familie. Det var ellers strengt at trække sildevod; de gik tre mand ved hver reb, og lindede de en af rebene, ville voddet trække tilbage.

Harboørefolkene kom faktisk i samme flok mange af dem i 1860'erne. Derefter kom der een af og til, som nu Laust Trillingsgaard og Jens Vrist. Af andre Harboørefolk kan jeg huske Andreas Flyvholm, Laust Clemmensen, og en der hed Mads Vrist. Der var jo mange, ja Magdas (Jens Sund Laursens kone) bedstefar kom da også fra Harboøre, han hed Jens Pedersen Noer. Der var også een, som hed Jens Peter Plet, det er også hendes bedstefar. De havde stor indflydelse på de religiøse ting, som skete på Jegind. Jeg kan ikke huske, hvordan folk var før, men somme tider gik der vilde rygter, og man har jo hørt fortalt om det. Men jeg tror ikke just, de første Harboøreboere, som kom til Jegind, var særlig religiøse, det var nok lige så meget pastor Poulsen, som satte det hele i sving. Men det kan jeg ikke huske noget om. Jeg kan heller ikke huske særlig meget om drikkeri herovre. Jeg har da været med een, som havde snaps med på fiskeri, men det var bare sådan, at han tog sig en snaps til brødet. Dengang fik vi jo ikke kaffe i bådene, som var små og åbne.

I dette århundrede har min familie fisket her fra Jegindø, hver een; en enkelt har drevet havfiskeri. Mine fætre blev også fiskere. Hvis Harboøreboernes efterkommere rejste fra øen, tog de enten til Skagen, Esbjerg eller især Grenå. Mit område har altid været Limfjorden, det længste jeg har været med bundgarn er omme i Nissum Bredning og nede ved Lyngs. I 1920 begyndte jeg at fiske med min far. Ud over ham selv bestod hans bådelav af hans brødre, Poul Hav og Lars Kyndi. De fiskede sammen i mange år, men så fik Lars et par sønner med, og jeg købte min farbrors part i redskaberne. Min bror, Kristen Kyndi, kom også med, og vi brugte det så sammen til 1929, hvor Magdas bror, Jens Noer, kom med. Dengang var der mange sildebundgarn herovre, helt op til 225 har der været, og nye kom til hvert år. Nu er der vist 8 eller 9.

I begyndelsen sejlede vi med sjægt, men fik så bygget en dæksbåd i Skive, som vi havde nogle år, indtil det blev moderne med de her »penalhuse«; så

fik vi sådan een, og den varede min tid ud. Båden kom til Sønderborg, men det er nok 15 år siden nu. Vi skiftede båden ud for at få en større. Den første kunne have 1.000 pund ål i dammen, men i den sidste kunne vi have 3.000 pund. Fiskene leverede vi enten i Glyngøre eller Struer, hvor vi sejlede til, så snart vi havde røgtet garnene. Senere blev det, så vi kunne levere sildene i Oddesund. Om efteråret

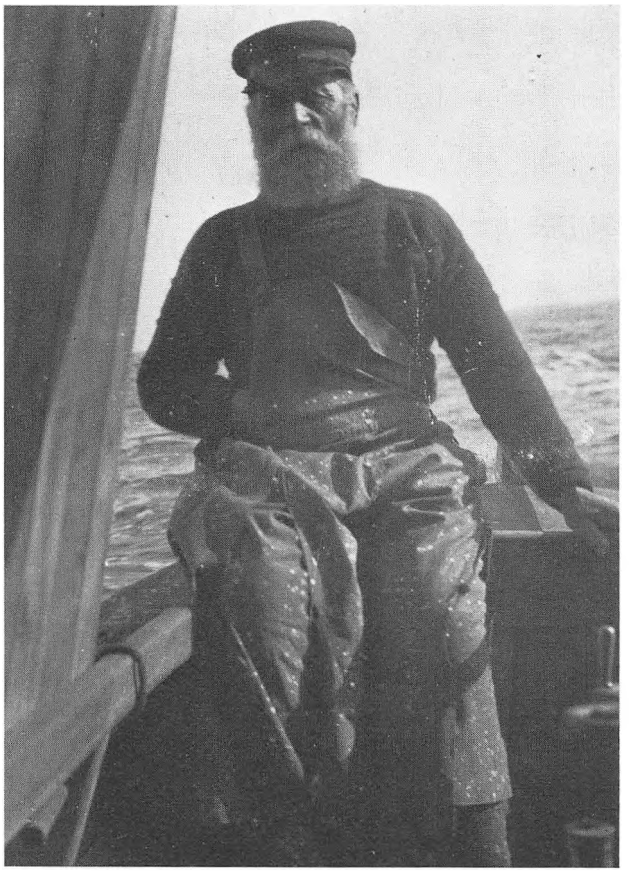

Lars Kyndi Laursen, som døde i 1925, boede på Jegindøs sydlige del og fiskede i et lav sammen med brødrene Poul Hav Laursen og Ole Kyndi Laursen.

ankrede kvaser op og købte de ål vi fangede, men ellers var det nu mest rødspætter, kvaserne sejlede med, især til Ålborg. Der var mange kvaseskippere; som nu Jens Pinderup og Peder Clausen, der havde en bror, som var fiskehandler nede i Århus. Han opkøbte fisk her og sejlede dem til Århus. Der var også en, som hed Kræn Wollesen, som sejlede kvase. I alt var der nok en halv snes kvaser herovre fra, men der var ikke mange Harboørefolk mellem skipperne. Jo, Thøger Huus var Harboørebo. Ham har de snakket meget om; han var en af de bedrestillede.

Nogle af fiskerne her fra Jegindø roede eller sejlede for sejl til Bandholm. De havde jo ingen motorer dengang. Andre tog til Bøgestrømmen og Kallehave, hvor de fangede ål. De troede, fiskeriet var bedre derovre, men jeg har da hørt dem sige, de lige så godt kunne være blevet hjemme. De sidste, som var derovre, var Laust Trillingsgaard og Christen Munk. De sejlede selv til Ålborg og fik så båden med damperen til København. Far og Peter Jensen sejlede engang selv en sjægt til København, og da de stod ud i Kattegat stimede de i syv timer lige imod vinden, i sådan en jolle som alligevel kun var lidt skib! Fiskerne fra Jegind var ikke velsete alle steder; i København var det da helt galt. Der var nogle krogfiskere, og når Jegindboerne kom og satte deres vod, kunne det ikke undgåes, at de af og til kom til at tage deres kroge. De ville have banket dem hjem, men så gik Jegindboerne op til ministeriet, og derefter fik de en patruljebåd med soldater og geværer med, når de om aftenen stod ud. Det var far med til i 1890'erne.

Min far og hans brødre brugte til at begynde med ålevod. Ja, før brugtes jo pulsvod, hvor man ikke

ankrede op, og så stod der een med en kølle og slog ned i vandet for at jage fiskene ind i garnene. I 1902 begyndte de så med bundgarn. De var de første, som brugte en ny slags bundgarn, som godt nok ikke var lovlige. Men så fik de Utzon (fabrikant af fiskeriredskaber) og en fiskeeksportør i Struer til at anbefale den type, og de fik en ministeriel tilladelse til at bruge det i to år. Derefter blev det lovligt.

Vi havde vores båd liggende ved »æ Røn«, hvor der var en hel masse fiskere. Men vi kunne ikke være der og flyttede så om til Tambohus, hvor der var mere roligt. Når der kom storm, kunne bådene jo ligge og synke for os, fordi vi ingen havn havde. Men dengang var det ikke så slemt med stranden som nu; tangen forsvandt, og vandet hulede kysten ud tæt ind imod stranden, så der blev meget dybt. Det var omkring 1940, tangen forsvandt, af tangsyge sagde de. Der var så forfærdelig mange ål det første år efter, at tangen var forsvundet, fordi de ikke havde nogen steder at gemme sig. Der var mange forskellige landingspladser, og de var ikke afhængige af lavenes fiskepladser. I alt var der vel 10-12 steder. På »æ Røn«, hvor vores lav lå, var der blandt andre også Martin Stausholm, Jens og Søren Pinderup. Ja, der var også nogle af de gamle nedfiskere, som Jens Severin. Også ved Sandkrog lå der mange både, og henne ved »Hus' land«, der hvor havnen er nu omtrent. Og omme norden Jegind ved »Narskov« landing lå også en del lav, blandt andre »æ Rimmere«.

Der, hvor vi trak bådene op på land om vinteren, var vi fælles om grejet, slidsker og spil, men ellers havde vi ikke noget i kompagni, så det ragede vi ikke uklare om. Men nogle startede jo en andelsforening. Den var vi nu ikke i. Andelshaverne skulle levere deres fisk til foreningen, og så havde de en bestyrer til at omsætte dem. De havde lagret en del ål i damme ved Helligkildegård, hvor der var rindende vand, men de havde meget væsen med det. Det var nemmere, når folk kunne lægge lige til kvaserne og få stakaterne i lommen hjem. Her

Harboørefolk ved Kallehave omkring 1910. Her har de mødt slægtninge som var flyttet til Jegindø i årtierne forud, og som fortsatte Harboøreboernes traditioner for at sejle ind i landet på især efterårsfiskeri. Områderne syd for Sjælland og omkring Lolland-Falster var meget yndede i den forbindelse. *(Lokalhist. Arkiv Harboøre).*

skulle de jo vente, til der blev overskud, når året var omme, og så blev der alligevel et grimme underskud! Men foreningen gik da i nogle år, indtil engang i 1920'erne. I 1919 fik vi tidlig vinter, allerede i november måned frøs fjorden til og alle de norden Jegind mistede deres pæle; isen tog dem. Da frøs 100.000 pund blankål ihjel for foreningen. De frosne ål lå i en stor dynge, indtil Sauer fra Struer kom og købte det hele og solgte det til tyskerne. Fiskerne fik jo for lidt for dem, folk fik kun det halve for deres kram.

Andelskassen første bestyrer hed Svendsen, og efter ham kom der een, som hed Jensby; han var nu dygtig nok. Ham Svendsen var vist noget af en kanalje. Jeg kan huske, der var et møde derovre, og da de fik regnskabet læst op, sagde Christen Odgaard, »Ja Svendsen, levende kom du til verden, men fattig skal du gå herfra«. Da blev der noget ballade. Heldigvis kom man ikke i det. Det gik da »riveskidt«. Jeg tror, at Mads Poulsen og Jens Lyng havde startet andelsforeningen. Især Mads Poulsen havde et stort ord at sige herovre; han var foregangsmand i fiskeriet. Jens Lyng var også sådan en karl.

Jegindøfiskere henter dagens eller nattens fangst: Jens Peter Jensen, Aksel Sørensen, Johannes Jensen og Kristen Ingvard Jensen.

Af andre fælles ting kan nævnes Lånekassen og Understøttelselsesforeningen. Den sidste har jeg aldrig været med i. Den afgik nu også snart ved døden, den kasse; folk skulle jo selv betale, så det var deres egne penge de fik, når de fik nogen. I Lånekassen kunne vi låne penge, når en ny båd skulle købes, men jeg har altid betalt mit kram, når jeg har fået det. Dengang var det ikke rart at have gæld. Der var også en lokal tillidsmand for Ulykkesforsikringen herovre. Til at begynde med var det Lauritsen (købmand J.P. Lauritsen), han gik mere op i fiskeriet end i sin forretning. Han var ret på fiskernes parti. Ikke fordi der var de helt store splittelser mellem fiskerne og bønderne, de passede jo hver deres. Men der har somme tider været nogen diskussion, når de skulle have valgt et sogneråd. Både fiskerne og landmændene ville gerne have valgt 3 ind, så de havde flertal. Det havde ikke noget med politik at gøre, det tog folk meget roligt herovre. Dengang havde vi mere selvbestemmelsesret, der kom ikke så meget fra kontorerne. Nu ved folk jo aldrig, hvad der er lovligt og ikke lovligt.

På Jegindø kirkegård kan endnu ses gravsten sat til minde over Harboørefolk som fandt et sidste hvilested under mere gæstfri himmelstrøg.

Litteratur- og kildefortegnelse

Trykte

Balle T., »Fiskeri fra Jegind«, i Historisk Årbog for Thy og Mors, 1976.

Davidsen C., »Harboøre. Fortiden. Pastor Moe. Stormnatten. Dommen«, 1896.

Falbe-Hansen E., »Erindringer fra Vestjylland for henved 50 Aar siden«, i Hardsyssels Årbog, 1909.

Friis Achton, »De danskes Øer« bind 3, Grafisk Forlag, 1981 (genoptryk)

Galschiøt M., »Danmark i Skildringer og Billeder«, 1. bind, P.C. Philipsens Forlag, Kbh., 1887.

Knorborg E. og Graugaard E., »Jegindøfiskeriet fra pulsvod til trawl«, i »Thyholm og Jegindø gennem 100 år«, Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø, Hvidbjerg, 1984.

Langer A.V., »Digelag på Harboøre«, i Hardsyssels Årbog, 1975.

Langer A.V., »Harboøre-ulykken 1893«, i Hardsysselfolk bind 3, Lions Clubber, 1983.

Langer A.V., »Nybyggerne fra Toft 1825«, i årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø, 1980.

Langer A.V., »Stormflodsramt«, Struer, 1980.

Madsen Mads E., »Om fiskeri på Jegindø i tiden 1870-1970«, i årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø, 1979.

Madsen P., »80 år på Jegindø«, eget forlag, 1973.

Martensen-Larsen F., »Ulykken på Havet«, Sparekassen Thy, Thisted, 1973.

Matthiessen H., »Limfjorden. Fortoninger og strejflys«, Gyldendal, 1936.

Moe C., »Oplevelser. En Fortælling fra det virkelige Liv«, O. Lohse, Kbh., 1927.

Mølgaard N., »Kulturbilleder fra vestjyske egne«, bind 2, eget forlag, Lemvig, 1953.

Overgaard F.O., »En egn og en ø – Jegindø«, i Hardsyssels Årbog, 1945.

Pinholt J.G., »Harboøre – før og nu«, i Hardsyssels Årbog, 1945.

Pinholt J.G., »Vestkystfiskeri og havfiskere gennem et halvt Aarhundrede«, i Hardsyssels Årbog, 1921.

»*Præsteindberetninger til Ole Worm*« bind 1, Landbohistorisk Selskab, Kbh., 1970.

Rasmussen H., »Limfjordsfiskeriet før 1925«, Nationalmuseet, Kbh., 1968.

Strandgaard H.C., »Om udvandringen fra Agger og Harboøre«, i Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 2. række 1. bind, 2. hæfte.

Thuborg K., »Det gamle Harboøre«, Schønbergske Forlag, Kbh., 1928.

Thybo J., »Kun god er Gud«, 1. del, O. Lohse, Kbh., 1923.

Trap J.P., »Danmark«, 1. udgave (1858) og 3. udgave (1904).

Utrykte

Jegindøs kirkebøger (Landsarkivet for Nørrejylland).

Jensen Poul (Jegindø), interview og optegnelser.

Laursen Jens Sund (Jegindø), interview.

ISBN 87-980110-2-2